

Odgoj djece nekada i danas

Lovrić, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:654361>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Karla Lovrić

ODGOJ DJECE NEKADA I DANAS

Diplomski rad

Petrinja, rujan 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Karla Lovrić

ODGOJ DJECE NEKADA I DANAS

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Siniša Opić

Sumentor: doc.dr.sc. Tihana Kokanović

Petrinja, rujan 2023

ZAHVALA

Ovaj rad posvećujem svojim roditeljima i bratu. Želim vam se zahvaliti na svemu što ste mi pružili tijekom odrastanja. Hvala što ste uvijek bili uz mene u teškim i veselim trenucima za vrijeme mog studiranja. Hvala na svakome zagrljaju, podršci i riječi utjehe. Također, hvala svim mojim prijateljicama koje su uvijek uz mene i koje neškrto dijele najbolje savjete. Zahvaljujem se svojem mentoru prof. dr. sc. Siniši Opiću i sumentorici doc. dr. sc. Tihani Kokanović na iznimnoj pomoći, strpljenju i razumijevanju.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POJAM I KONCEPT ODGOJA DJECE	3
2.1. Pojam odgoja	3
2.2. Obitelj i roditelji.....	4
2.3. Odnos djece i roditelja	7
2.4. Roditeljski stilovi odgoja.....	10
2.5. Predškolski odgoj djece.....	13
3. RAZVOJ DJETETA KROZ ODGOJ	17
3.1. Pojam razvoja djeteta.....	17
3.2. Fizički razvoj djeteta	19
3.3. Kognitivni razvoj djeteta	22
3.4. Emocionalni i socijalni razvoj djeteta	23
4. UTJECAJ MEDIJA NA DJECU I NJIHOV ODGOJ	26
5. PREZAPOSLENOST RODITELJA.....	32
5.1. Utjecaj prezaposlenosti roditelja na djecu i odgoj	32
5.2. Povezanost radnog iskustva na poslu i razvoja djeteta	34
5.3. Posao, roditeljstvo i rani razvoj djeteta	36
5.4. Društveni kontekst, zapošljavanje roditelja i razvoj djeteta.....	37
6. ODGOJ DJECE DANAS	39
6.1. Odgoj djece u suvremenom načinu života	39
6.2. Utjecaj internet i digitalizacije.....	40
6.3. Pojam digitalizacije te implementacija digitalizacije u predškolskoj ustanovi	42
6.4. Upotreba digitalne tehnologije i alata u predškolskoj ustanovi.....	44
6.5. Stavovi odgajatelja o digitalnim alatima.....	45
6.6. Potrebni preduvjeti.....	47
7. USPOREDBA NEKADAŠNJEG I DANAŠNJEG ODGOJA.....	49
8. ZAKLJUČAK.....	51
LITERATURA	52

Sažetak

Kroz ovaj rad obradila se tematika odgoja djece danas i kakav je bio. Roditeljstvo i obiteljski se život promijenio tijekom godina, donoseći nove izazove za roditelje i pitanje treba li se promijeniti i način na koji se odgajaju djeca. Nije iznenađujuće da mnogi roditelji nisu sigurni kako svladati roditeljski izazov. Dijete, a osobito djetinjstvo krajem 20-tog stoljeća i dvadesetprvog razlikuju se u novom pogledu djece na svijet koji ih okružuje. Povijesna događanja koja su se odvijala u RH bitno su utjecala na razvoj djece i na njihovo djetinjstvo krajem dvadesetog stoljeća, djeca su bila slobodnija, kreativnija, na ulici, u druženju s vršnjacima i roditeljima. Kraj rata, ulazak u moderno društvo dvadesetprvog stoljeća, dovelo je i do promjena u razvoju djece i djetinjstva.

Ključne riječi: odgoj, obitelj, roditelji

Abstract

Through this work, the topic of raising children today and what it used to be was discussed. Parenting and family life has changed over the years, bringing new challenges for parents and the question of whether the way children are raised should also change. Not surprisingly, many parents are unsure how to overcome the parenting challenge. Children, and especially childhood at the end of the 20th century and the twenty-first, differ in the children's new view of the world around them. The historical events that took place in the Republic of Croatia significantly influenced the development of children and their childhood at the end of the twentieth century, children were freer, more creative, on the street, socializing with their peers and parents. The end of the war, the entry into the modern society of the twenty-first century, led to changes in the development of children and childhood.

Key words: upbringing, family, parents

1. UVOD

Razumijevanje današnje prirode djetinjstva zahtijeva razumijevanje roditeljstva u 21. stoljeću. Roditelji i skrbnici temeljno oblikuju dječje živote i svakodnevna iskustva, što ima veliki utjecaj na njihov kognitivni, akademski i socio-emocionalni razvoj. Oni također imaju veliki utjecaj na zdravlje i dobrobit djece.

Roditeljstvo je danas, kao i nekada, izazovno i zahtjevno. Obiteljski se život promijenio tijekom godina, donoseći nove izazove za roditelje i pitanje treba li se promijeniti i način na koji se odgajaju djeca. Nije iznenađujuće da mnogi roditelji nisu sigurni kako svladati roditeljski izazov.

Danas se širok izbor usluga podrške i informacija o roditeljstvu nudi offline kao i online (digitalne platforme, blogovi, kampanje, programi za roditeljstvo i druge usluge). Pa ipak, programe roditeljstva i druge usluge podrške provodi i vodi veliki broj aktera. Osobito u zemljama u kojima privatni, komercijalni pružatelji usluga pokrivaju ogromne udjele usluga, cijena i kvaliteta mogu značajno varirati i ne moraju sve ponude ispuniti svoja obećanja.

Roditelji se mogu osjećati preopterećeni nizom ponuđenih programa i nesigurni oko najboljeg izbora. Za vlade i lokalne vlasti, s druge strane, može biti teško odlučiti kako najbolje podržati roditelje, na primjer, koji pristup roditeljstvu promicati putem usluga i kako najbolje odgovoriti na potrebe i brige roditelja 21. stoljeća.

Mnogi se roditelji okreću internetu ili knjigama o roditeljstvu i mogu se izgubiti i zbuniti zbog beskonačnog broja roditeljskih pristupa koji se zagovaraju i na koje se upozorava, od holističkog i privrženog roditeljstva do roditeljstva u toplim kućama i prijateljskog roditeljstva. Pogled na sferu dostupnih informacija otkriva zbunjujući raspon oglašanih pristupa roditeljstvu s malo ili nimalo dokaza, s jedne strane, i pristupa koji su uhodani i istraženi, s druge strane.

Odgajanje se tijekom vremena znatno promijenilo. Nekada je odgajanje djece imalo drugačije značenje nego danas. Roditelji su bili opušteniji i smireniji, a danas žive u strahu. Djeca su slobodno vrijeme provodila vani igrajući se s vršnjacima, a roditelji su ih tjerovali kući s igrališta, ulice ili iz parka. Današnja djeca svoje slobodno vrijeme provode gledajući televizor, igrajući igre na računalima i raznim konzolama te im to postaju svakodnevne „aktivnosti“. Različite društvene mreže, kao što su *Facebook*, *Instagram*, *Twitter*, *Snapchat* i druge, obuzele su svijet mladih ljudi, zavladaвши njihovim svakodnevnim životima i zamjenivši aktivnosti kojima su se

bavili. Mladi i djeca počeli su zanemarivati svoje školske i privatne obaveze te aktivnosti kojima su se bavili. Slobodno vrijeme provode koristeći tehnologiju, koja ih je zaokupirala u svakome smislu. Danas su zaboravljene razne igre, koje su nekada bile poziv za okupljanje prijatelja te razbibriga, bijeg od dječjih problema i stvarnoga svijeta, primjerice graničar, gumi – gumi, ledena baba, igra skrivača i mnoge druge. Korištenje medija uvelike može utjecati na djetetovo ponašanje. Ponekad, dijete može naučiti nešto korisno koristeći tehnologiju i razne sadržaje koje im pruža, ali češće može se čuti kako je korištenje medija loše utjecalo na dijete. Djeca postaju agresivnija, gube emocije i empatiju te socijalni život. U današnje vrijeme sve je manje djece u parkovima, na igralištima i na zajedničkim druženjima. Često je vidljivo društvo na okupu koje koristi mobilne uređaje bez međusobne komunikacije. Također, učestalim korištenjem medija, djeca počinju gubiti koncentraciju i pažnju te oslabljuju pamćenje.

Današnje vrijeme suvremene tehnologije, promijenilo je mnoge živote mladih ljudi, ali i odraslih. Roditelji su nekada svoje slobodno vrijeme provodili s djecom u igri, pospremanju, čičćenju, kuhanju, šetnji, čitajući knjige, pjevajući pjesme i slično. Većinom su očevi bili ti koji su radili, a majke brinule o djeci i kućanskim poslovima. Nekada su roditelji više vremena provodili s djecom jer je obično jedan član obitelji radio. Danas su većinom oba roditelja zaposlena i grade svoje karijere, što ustvari rezultira manjim provođenjem vremena s djecom. Zato su djeca podložnija korištenju medija jer roditelji nemaju vremena svoje slobodno vrijeme provoditi s njima. Kada bi usporedili odgoj nekada i odgoj danas, vidjeli bi da se uvelike razlikuju jedan od drugoga u praksi, ali i u definiciji.

Živi se u vremenu u kojem prevladava suvremena tehnologija. Gdje god se čovjek okrene, okružuju ga razni mediji, kao izvori informacija, koji na taj način privlače pozornost. Kako odrasle, tako su i djecu zaokupirali mediji i suvremena tehnologija.

Ovaj rad stoga daje strukturirani pregled postojeće znanstvene literature o odgoju djece i djetinjstvu. Budući da je osiguravanje zdravog i uspješnog razvoja djece primarna briga roditelja, kreatora politika i stručnjaka, cilj ovog rada je razviti okvir utemeljen na dokazima za razumijevanje odgoja djece, roditeljstva i njegovog utjecaja na razvoj djeteta. Rad se usredotočuje na relativno globalne, dosljedne i stabilne pristupe odgoju djece u različitim situacijama i domenama budući da se smatraju ključnima za predviđanje ishoda djeteta.

2. POJAM I KONCEPT ODGOJA DJECE

2.1. Pojam odgoja

Naglašava se odgojni proces, u kojem je odgajateljev zadatak razvijati kod odgajnika pozitivne, a suzbijati negativne osobine, sposobnosti, vrijednosti. Postati odrastao znači napredak, rast u znanju i sposobnostima. Romantična slika djeteta – dijete se smatra stvaralačkim i još neotuđenim čovjekom, važno je da se razvije prostor za individualni razvoj, pronalaženje vlastitog smisla i samoostvarenje. Zalaže se za „zaštićeni prostor“. moderna slika djeteta – većim dijelom se oslanja na romantično shvaćanje djeteta kao subjekta vlastitog razvoja (Bašić, 2011).

Djetinjstvo se definira kao vrijeme potrebno za odgoj i transformaciju djeteta u civiliziranu odraslu osobu koja može čitati i razumjeti kompleksne informacije (Car, 2013).

Svaka generacija je imala drugačije djetinjstvo i donosila je nove umove. Važno je istaknuti razlike između tradicionalnog shvaćanja djeteta, koje na dijete gleda kao na pasivnog primatelja, odnosno osobu koju odrasli moraju poučiti i naučiti, dok suvremeno shvaćanje smatra da je dijete aktivno, kreativno i kompetentno biće, koje na jedinstven način spoznaje svijet.

Globalizacija, razvoj tehnologije, politika, društveno uređenje, nove norme, dovele su do velikih promjena u načinu života u dvadesetprvom stoljeću, ali i na razvoj djece i njihovog djetinjstva.

Ono što je djeci novog doba (21. st.) dostupno i normalno to je njihovim djedovima i bakama, ali čak i majkama i očevima sasvim novo i strano, jer su se oni morali prilagoditi na nove društvene promjene dok su suvremena djeca odrasla u novom razdoblju s tim promjenama. „Čovjek je otkrio letenje, otkrio je atomsku energiju, no nije uspio otkriti samoga sebe.“ (Montessori, 2003:15).

Nova (Stara) slika djeteta i djetinjstva temeljila se na dugoj pedagoškoj tradiciji, pod utjecajem humanističkih pedagoga, kao što su: Rousseau, Pestalozzi, Montessori itd. Oni su dijete shvaćali kao subjekt vlastitog razvoja, dok se suvremena slika djeteta temelji na tome da se dijete postepeno uvodi putem socijalizacije u društvo (Bašić, 2011).

Od druge polovice 20. st. dolazi do promjena životnih uvjeta djece koja žive u različitim kulturno-socijalnim područjima. Promjena djece i djetinjstva ne vidi se samo kroz društveni aspekt, nego i kroz predodžbe roditelja o djeci.

Pojmovi odgoj i djetinjstvo ne mogu se odrediti znanstvenom metodom, već se definiraju kao konstrukcija (antropološka ili sociološka hipoteza), ali imaju odvojena područja i specifične teorijske pristupe i istraživačku metodologiju. Istraživanja djeteta-ovim područjem tradicionalno se bave razvojna psihologija i pedagogija, proučavaju djetinjstvo kao razvojnu fazu, otkrivajući razvojnih zakonitosti i biografskih značenja tog razdoblja. Studije djetinjstva- proučavaju djetinjstvo kao socijalni status, odnosno zanima ih kako novorođeni postaju djeca u jednom društvu. Phillipe Ariesa u svojoj knjizi *O povijesti djetinjstva* govori o tome da se djetinjstvo ne može gledati kao prirodna konstanta, nego ga treba promatrati kao promjenjivi fenomen i strukturni element modernih društava.

Djetinjstvo od početka 19. st. spada pod „zaštićene prostore“, odnosno to je razdoblje u kojem su djeca i mladi izdvojeni od sudjelovanja u životu odraslih, kako bi svoje vrijeme mogli provoditi u igri i učenju. (predškolske ustanove, škole, vrtići). Predškolski odgoj je kamen-temeljac za cjelokupni odgoj u obrazovnoj vertikali (Stevanović, 2000).

Razvitak čovjeka odvija se od rođenja pa do odrasle dobi, koji se može podijeliti na dvije osnovne vremenske etape; etapu ranog djetinjstva i etapu predškolske dobi. Etapa ranog djetinjstva obuhvaća razdoblje od rođenja pa do navršene 3. godine života, a etape predškolske dobi od navršene 3. do 7. godine života, ona se još dijeli na (Bašić, 2011):

- a) od 3. do 4. godine života – mlađa predškolska dob
- b) od 4. do 5. godine života – srednja predškolska dob
- c) od 5. do 7. godine života – starija predškolska dob.

Iako se proučavanje djetinjstva i djeteta razlikuju u predmetima istraživanja i ciljevima, oni su povezani kroz razumijevanje djeteta kao subjekta društvenog i individualnog razvoja.

2.2. Obitelj i roditelji

Tijekom posljednjih pola stoljeća svijet se iz temelja promijenio, uzrokujući promjenu u očekivanjima i iskustvima o tome kako roditelji odgajaju svoju djecu.

U posljednja dva desetljeća stope fertiliteta i braka su se smanjile, dok su stope razvoda i broj jednoroditeljskih kućanstava porasle. Istospolni brakovi postaju sve više legalizirani u zemljama OECD-a (OECD, 2023).

Posljedično, obiteljski oblici i životni aranžmani diverzificirali su se s porastom nevjenčanih ili razvedenih obitelji, samohranih i istospolnih roditelja.

Većina djece, kako u zemljama OECD-a tako i izvan njih, živi s dva roditelja (biološki, očuh, posvojitelji ili udomitelji, vjenčani ili nevjenčani), s prosjekom od 17% djece mlađe od 18 godina koja živi s jednim roditeljem u 2022. Kako se obiteljska stabilnost smanjila, mnoga djeca doživljavaju različite obiteljske životne uvjete tijekom svog djetinjstva i mnoga se djeca redovito sele iz jednog kućanstva u drugo zbog dogovora o zajedničkom skrbništvu. Roditelji su često stariji, bolje obrazovani i obično imaju manje djece.

Sve više majki radi dok odgajaju svoju djecu. Štoviše, migracija je dovela do neviđene etničke, kulturne i vjerske raznolikosti u mnogim društvima. U moderniziranim društvima mnoge se obitelji osjećaju nepovezanim sa svojim susjedstvima i zajednicama (OECD, 2022).

To je oslabilo neformalnu društvenu podršku i sigurnosnu mrežu za mnoge obitelji, zahtijevajući od više obitelji da preuzmu potpunu odgovornost za dobrobit svoje djece, umjesto da se oslanjaju na proširenu obitelj i zajednicu u cjelini da se pridruže u nadzoru, zaštiti i brizi djece.

Današnji roditelji ipak imaju veću podršku javnosti. Vlade i općine se sve više usredotočuju na roditeljstvo u javnom sektoru i politici, unatoč činjenici da je odgoj djece još uvijek u biti privatna stvar i da roditelji unutar zakonskih ograničenja imaju puno slobode u odgoju djece. U mnogim zemljama škole i ustanove za obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu povećale su broj svojih usluga, kao i rad s roditeljima. Obitelji često ne samo da dobivaju financijsku potporu, već im se nude i informacije i praktična podrška kroz različite inicijative i roditeljske programe.

Istovremeno, podrška roditeljstvu razvila se u unosno tržište. Forbes, na primjer, procjenjuje tržišnu veličinu "ekonomije novih mama" (tj. aplikacija, gadgeta, proizvoda i usluga za roditelje koji su po prvi put bili milenijci s djetetom mlađim od jedne godine) u 2019. na 46 milijardi USD (OECD, 2020).

Globalizacija i tehnologija eksponencijalno su povećale konkurenciju i neizvjesnost na tržištu rada. Tehnologija je unijela daljnje promjene u obiteljski život, mijenjajući način na koji članovi obitelji komuniciraju. U digitalnoj eri roditelji mogu tražiti i razmjenjivati podršku i informacije lakše nego ikada.

Čini se da roditelji milenijci radije konzultiraju internet i društvene medije prije nego što vide profesionalca izvan mreže ili pitaju članove obitelji ili susjede.

Međutim, kako se sve više roditelja okreće digitalnim platformama, chat grupama i drugim manje reguliranim kanalima kao primarnim izvorima informacija i podrške, pojavljuju se novi izazovi. Roditelji, osobito nesigurni roditelji, oduvijek su bili laka meta za dezinformacije i manipulaciju i dok su lažne i izmišljene informacije daleko od novosti, „složenost i razmjernost informacijskog zagađenja u našem digitalno povezanom svijetu predstavljaju izazov bez presedana” (Wardle i Derakhshan, 2017, str.9).

Ogromnu količinu informacija dijele različiti akteri - ne svi stručnjaci za roditeljstvo i s iskrenim interesom da pomognu roditeljima koji se bore ili su nesigurni. Želja za iskrivljavanjem informacija za političku, društvenu ili ekonomsku korist uvijek je postojala, ali digitalni sadržaj se reproducira i pojačava nevjerojatnom brzinom. Nije iznenađujuće da roditelji navode da pate od takvog informacijskog zagađenja.

Čini se gotovo nemogućim izbjeći javne rasprave o relativnim dobrobitima i štetnostima različitih pristupa roditeljstvu. Zarobljeni su u mnoštvu sveprisutnih priča, knjiga za pomoć roditeljstvu, blogova i članaka. Rasprave su često polarizirane bez ikakvih dokaza ili uz selektivno citiranje dokaza (Tremblay i suradnici, 2015). Protuteza takvim užarenim javnim raspravama i nesigurnostima povezanim s njima zahtijeva temeljitu procjenu postojeće baze dokaza o roditeljstvu.

Generacijama su muškarci bili socijalizirani kao pružatelji usluga i disciplinarni, a žene prema majčinskoj ulozi kao njegovateljice. U novijim desetljećima, uloge su se polako mijenjale kao rezultat ekonomskih, demografskih i političkih promjena, kao što je povećana ekonomska uloga žena, pad stope plodnosti i provedba zakona o očinskom dopustu u mnogim zemljama.

Dugo su istraživanja bila usmjerena isključivo na majke. To se promijenilo i istraživanja očeva sve više priznaju ulogu u razvoju i dobrobiti djeteta. Suvremeni otac dolazi u različitim oblicima (npr. samac ili oženjen; vanjski zaposleni ili ostaje kod kuće; homoseksualac ili heteroseksualac; posvojitelj ili očuh).

Nadalje, očevo vrijeme za brigu o djeci značajno se povećalo u mnogim zapadnim zemljama. Švedska studija također je uočila pomak prema egalitarnijem donošenju odluka u obitelji kao i

prema jednakom poštovanju i podršci majki i očeva od 80-ih (Trifan, Stattin i Tilton-Weaver, 2014).

Očinski angažman u obiteljskim stvarima ovisi, međutim, o različitim čimbenicima kao što su obrazovanje, status zaposlenja i radno vrijeme i majke i oca, kvaliteta odnosa u paru, spol djeteta i individualne psihološke karakteristike.

2.3. Odnos djece i roditelja

Odnos između roditelja i djece nije jednostavan. Ispunjen je mnogim bolima, nerazumijevanjem, međusobnim vrijeđanjem i obostranom patnjom. Pogreške naših roditelja pretvaraju se u naše unutarnje sukobe – psihičke komplekse.

U većini slučajeva rezultat su kompliciranog odnosa s roditeljima. Iako su nam roditelji željeli sve najbolje, nenamjerno su nas učili da osjećamo svoju nemoć, da sumnjamo u vlastite uspjehe, da imamo osjećaj krivnje. Danas nam je zato tjeskoba glavni suputnik u životu, zato smo nezadovoljni sobom i onim što radimo (Slunjski, 2001).

Roditelji smatraju kako oni najbolje mogu savjetovati svoju djecu što raditi te tako nastaje problem hoće li živjeti po svojim principima ili će prihvatiti pravila koja nameću roditelji. Često djeca razmišljaju o savjetima roditelja, ali na kraju postupe onako kako su zamislila, možda mehanički, ali u većini slučajeva zbog nekog principa, tj. protivljenja. Iako su starije osobe u početku spremne pružiti i trpjeti, kasnije, zbog osjećaja ugroženosti, često same traže pomoć. Na primjer: stariji čovjek odlučio je otići u dom, a stan ostaviti kćeri i unucima.

Smatrao je svoju obvezu ispunjenom te kako je došlo vrijeme posvetiti sebi, družiti se s vršnjacima, igrati šah, dati sebi oduška. Život u zajednici često utječe na odbijanje drugog djeteta. Bugarska je, primjerice, jedina zemlja u kojoj je stopa nataliteta niža od naše, pokušala ublažiti taj problem uvođenjem plaća za bake i djedove koji sami čuvaju unuke.

Najnovije istraživanje sa Sveučilišta Missouri, SAD, proučavalo je razlike u načinu na koji majke i očevi komuniciraju s malom, tek odraslom djecom. Znanstvenici su otkrili da postoji malo razlika u osjećajima majki i očeva te da su mnoge razlike pozitivne – unatoč percepciji da su majke posebno pogođene takozvanim "sindromom praznog gnijezda" (Selwyn, 2019).

Kako djeca odrastaju, izravna briga i utjecaj na njih slabi, pa čak i nestaje, a roditelji često djecu doživljavaju kao nasljednike s kojima trebaju očuvati trajan odnos. Kad je riječ o spolu djece i roditelja, analize unutarobiteljskih odnosa ukazuju na važne sličnosti između majki i očeva unutar iste obitelji.

Istraživanje je pokazalo da su općenito majke i očevi prijavili slične promjene u odnosima roditelja i djece u razdoblju kada su djeca ušla u ranu odraslu dob. I očevi i majke govore o razlikama u dječjoj samostalnosti i zrelosti, bliskosti i otvorenosti u odnosima, odnosima i zajedničkom vremenu te promjenama u obliku uloga. Neki su roditelji svojoj djeci davali više savjeta nego zahtjeva (Selwyn, 2019).

Ipak, nešto se malo promijenilo u odnosima roditelj-djeca: u velikom broju slučajeva roditelji su nastavili financijski uzdržavati svoju odraslu djecu. Mali broj roditelja koji su sudjelovali u istraživanju prijavio je promjene u emocionalnoj podršci svojoj djeci. Analize odnosa unutar obitelji pokazuju da su majke i očevi rijetko govorili o različitim iskustvima u odnosima s odraslim kćerima i sinovima. Tako je analizom odnosa majki i očeva otkrivena velika sličnost u iskustvima koje su majke i očevi imali s odraslom djecom, kao roditelji (Starc i suradnici, 2004:11).

Kada se dijete loše ponaša, roditelji moraju znati kako reagirati. Svako dijete treba pravila koja će mu pomoći da nauči primjereno ponašanje. Kako bi roditelji trebali učiti djecu pravilima i što bi roditelji trebali učiniti kada se ta pravila prekrše?

Roditelji bi za početak trebali znati koje osnovne psihičke potrebe djeteta trebaju biti zadovoljene. Koji su (Starc i suradnici, 2004):

- „Biti dobrodošao“ – biti prihvaćen i voljen. Tko nije dobrodošao u svoj dom, nigdje neće imati osjećaj da je dobrodošao.
- „Biti ravnopravan s drugima kao ljudsko biće“ – biti priznat i hvaljen.
- „Biti neovisan o drugima“ – čak i djetetu treba dopustiti da odlučuje. Neovisnost treba podršku, a ne kontrolu.
- "Budi siguran u druge". Povjerenje u druge ljude omogućuje pregovaranje o promjeni pravila bez njihovog kršenja.

Tek kada to imaju na umu i uspješno primjenjuju, roditelji mogu međusobno razgovarati koja pravila žele u djetetovom ponašanju, u skladu s djetetovom dobi i kako dijete treba učiti.

Važno je disciplinu vidjeti kao sredstvo učenja, a ne kao kaznu. Poučavanje djece da slijede pravila čini ih sigurnijima i pomaže im da nauče razliku između dobrog i lošeg, omogućuje im da razviju sposobnost prilagodbe, pregovaranja i kompromisa. Time se potiče samostalnost, razvoj samopoštovanja, tolerancije, osjećaja za pravdu i sposobnosti opraštanja.

Današnje obitelji često imaju tri generacije, pa zbog brzih promjena u društvu u takvim obiteljima dolazi do kriza, odnosno generacijskih sukoba, zbog različitog tumačenja i poimanja svijeta.

Obitelj je i biosocijalna i psihološka zajednica, što znači da obitelj brine o odgoju, zaštiti i obrazovanju djece. To je jedna od važnih uloga obitelji. No, briga o odgoju i obrazovanju djece uvelike ovisi o uvjetima i mogućnostima roditelja. Nerijetko se događa da su zbog loših financijskih uvjeta oba roditelja previše posvećena poslu, pa se o djeci nitko ne brine i takva su djeca najčešće prepuštena sama sebi (Starč i suradnici, 2004).

Tradicionalna obitelj javlja se u predindustrijskom društvu u obliku velike ili zadružne obitelji. Vlasništvo nad svim dobrima bilo je kolektivno i neotuđivo, prenosilo se s koljena na koljeno. Tradicionalnu obitelj karakterizira čvrsta i stroga unutarnja hijerarhijska organizacija. Takav sustav odnosa u kojem su položaji žena i muškaraca jasno odvojeni u raspodjeli moći i autoriteta i u kojem je uloga žene ograničena na kućanske poslove i odgoj djece poznat je kao patrijarhalni sustav odnosa.

U osnovi promjena u obitelji tijekom modernog doba, kao i u društvenoj organizaciji suvremenog društva, stoje procesi industrijalizacije i urbanizacije, bilo da se njihovo djelovanje očituje izravno ili kroz neke druge čimbenike. U industrijskom društvu osnova društvenog života više nije kućna ekonomija, već nove institucije odvojene od obitelji.

U američkoj sociologiji i antropologiji postoji stajalište o postojanju dva osnovna tipa obitelji: male ili nuklearne obitelji i velike obitelji. Nuklearna obitelj uključuje samo roditelje i njihovu djecu (Katz i McClellan, 2005).

Nadalje, autori Katz i McClellan (2005) navode da u izradi klasifikacija oblika obitelji koriste se i druge karakteristike obitelji. Tako se s obzirom na mjesto stanovanja razlikuje matrilokalna

obitelj, kada mladi bračni par živi s roditeljima mladenke, i patrilokalna obitelj, ako bračni par živi s roditeljima mladoženje. Na temelju raspodjele autoriteta i moći u obitelji razlikuju se: matrijarhat (vlast majke), patrijarhat (vlast oca) i egalitarna obitelj, u kojoj su vlast i moć oca i majke izjednačeni.

Društvena zajednica oduvijek je uređivala krvne odnose u obitelji. Najranije uređenje obitelji provodilo se pomoću običaja, morala, posebno vjere, a kasnije su ti oblici zamijenjeni zakonom.

2.4. Roditeljski stilovi odgoja

Roditeljski stilovi i dimenzije povezani su s roditeljskim ponašanjem, ali šire, odražavajući pristup odgoju djece u različitim situacijama i domenama. Oni stvaraju emocionalnu klimu u kojoj dolazi do izražaja ponašanje roditelja.

Nasuprot tome, roditeljska ponašanja su diskretni, vidljivi činovi roditeljstva. Obuhvaćaju ono što roditelji zapravo rade (npr. udaranje, grljenje, pohvala, povratna informacija, nagrada, kazna, obrazloženje, postavljanje ograničenja itd.) u konkretnim situacijama odgoja djeteta. Pretpostavlja se, kako učinak stilova i dimenzija roditeljstva na ishode djeteta objašnjava njihovim utjecajem na specifična ponašanja (tj. njihov učinak je posredovan roditeljskim ponašanjima). Na primjer, manje je vjerojatno da će roditelji s autoritativnim roditeljskim stilom imati pretile djece jer koriste autoritativno ponašanje pri hranjenju (npr. obrazloženje, sugestije i davanje izbora) (Power, 2013).

Određena fleksibilnost u pristupu roditeljstvu smatra se pozitivnom značajkom. Unutar određenog stila, roditelji mogu koristiti različita ponašanja kada se bave svojom djecom kako bi ispunili različite ciljeve i različite zahtjeve situacija.

Na primjer, reakcija roditelja na dječje loše ponašanje varira ovisno o pravilima i standardima koje djeca nisu poštovala (Smetana, 2017): kada djetetovo loše ponašanje uključuje štetu sebi ili drugima, kršenje tuđih prava, poštenja ili konvencionalnih pravila (npr. loše ponašanje za stolom, kasni dolazak kući) roditelji obično koriste više obrazloženja i objašnjenja nego u situacijama koje uključuju ometajuće ili neprikladne povrede društvenih normi. U tim situacijama roditelji imaju tendenciju koristiti tehnike asertivne moći (tj. neobjašnjive naredbe i kazne).

Još jedan primjer kako ciljevi specifični za određenu situaciju oblikuju roditeljsko ponašanje je predstavio Grolnick (2002): Situacija učenja u kojoj su roditelji znali da se rezultat testira nakon toga rezultirala je više kontrolirajućeg ponašanja roditelja. Naravno, generalno kontroliraniji roditelji bili su najskloniji pritisku na djecu u takvim situacijama. Roditelji također mogu biti previše uključeni u jedan aspekt djetetova života (npr. akademije) s malo interesa za druge (npr. društveni razvoj).

Ipak, varijabilnost ponekad može proizaći i iz vještina koje roditeljima nedostaju u određenim domenama ili situacijama, umjesto da bude znak fleksibilnosti.

Vrlo popularan pristup kategorizira roditeljstvo u različite stilove. Daleko najutjecajni ostaje model koji opisuje stilove roditeljstva duž dvije ortogonalne dimenzije (Pinquart, 2016):

- roditeljska osjetljivost opisuje kvalitetu interakcije roditelj-dijete kao prihvatanje, podršku, osjetljivost i srdačnost.
- roditeljska zahtjevnost, s druge strane, karakterizira kvalitetu roditeljske discipline i kontrole kao dosljednu i zahtjevnu dječju zrelost.

Koristeći ove dimenzije, klasični okvir stilova roditeljstva razlikuje četiri stila (Pinquart, 2016):

- Autoritativni roditelji su i zahtjevni i osjetljivi. Postavljaju jasna, razumna pravila i smjernice koje su u skladu s dječjim sposobnostima. Iako čvrsti u provođenju, autoritativni roditelji objašnjavaju svoje stavove i spremni su razgovarati o očekivanjima. Istovremeno su topli, puni ljubavi i odgovaraju na dječje potrebe. Autoritarni roditelji su zahtjevni, ali ne reaguju. Očekuju poslušnost visokim standardima i stroga pravila bez obzira na potrebe djece.
- Autoritarni roditelji obično su kruti i nefleksibilni. Obeshrabruju svaki interaktivni dijalog i imaju prilično distanciran, hladan odnos sa svojom djecom.
- Popustljivi roditelji su osjetljivi, ali nisu zahtjevni. Ovi su roditelji srdačni i obično vrlo prihvaćaju djetetove impulse te su usklađeni s njihovim potrebama. Postavljaju malo zahtjeva, daju malo smjernica i smjernica i često ne očekuju poštivanje pravila ili standarda.
- Zanemarujući roditelji (ponekad se nazivaju neuključeni roditelji) nisu ni zahtjevni ni osjetljivi. Često su odvojeni od života svoje djece, nemaju očekivanja u vezi s ponašanjem svoje djece i nude malo nadzora, ljubavi i podrške. Općenito se pretpostavlja

da je autoritativno roditeljstvo najkorisnije za razvoj djeteta, dok se autoritarni kao i permissivni stilovi smatraju manje povoljnim ishodima. Posebno se zanemarivanje roditeljstva smatra štetnim za djecu. Međutim, ovi opći zaključci ostaju kontroverzni.

Dalje se raspravlja nije li dimenzionalni pristup informativniji, tj. dekonstrukcija različitih stilova u njihove sastavne elemente kako bi se proučili njihovi jedinstveni, neovisni učinci na razvoj djeteta.

Dimenzionalni pristup koristi dimenzije roditeljstva kao deskriptore pristupa roditeljstvu. Za razliku od stilova roditeljstva, koji opisuje pristup roditeljstvu duž različitih dimenzija, a time i njihov kombinirani učinak na razvoj djeteta, dimenzionalni pristup omogućuje prepoznavanje specifičnog doprinosa individualnih strategija roditeljstva (npr. praćenje i toplina).

Još jedna prednost je ta što se, umjesto dijeljenja pristupa u različite kategorije, uzimaju u obzir sve varijacije duž kontinuuma roditeljstva (npr. od manje toplog do vrlo toplog roditeljstva).

Unatoč razlikama, čini se da se istraživanja približavaju trima dimenzijama koje su ključne za roditeljstvo djece od predškolske dobi do kasne adolescencije (Bornstein, 2019):

- Roditeljska toplina opisuje roditelj-dijete -interakcije kao tople, utješne i osjetljive.
- Potpora roditeljskoj autonomiji karakterizira stupanj psihološke slobode koju roditelji dopuštaju svojoj djeci uzimajući u obzir njihovu perspektivu, dajući izbore i potičući dječju inicijativu.
- Roditeljska struktura odnosi se na izražavanje jasnih očekivanja za ponašanje, dok u isto vrijeme pruža podršku i pozitivne povratne informacije usmjerene na proces kad god je to potrebno.
- Prema teoriji samoodređenja, roditelji s visokom razinom roditeljske topline, potpore autonomije i roditeljske strukture njeguju tri osnovne psihološke potrebe djece i adolescenata za odnosom (osjećaj povezanosti s drugima, brižni odnosi i pripadnost zajednica), autonomija (psihološka sloboda, autentičnost i vlasništvo nad vlastitim ponašanjem i izborima) i kompetencija (osjećaj majstorstva i učinkovitosti, osjećaj sposobnosti za realizaciju projekata i postizanje vlastitih ciljeva). Te su potrebe univerzalne i neophodne za individualni rast i dobrobit tijekom cijelog životnog vijeka.

Roditelji, kao i druge ključne osobe (kao što su učitelji, rođaci i prijatelji) mogu njegovati, ali i osjećati psihološke potrebe (Bornstein, 2019):

- Roditeljsko odbacivanje opisuje interakcije roditelja s djecom kao neprijateljske, negativne i pune neodobravanja.
- Pritisak roditelja odnosi se na roditelje koji su nametljivi i restriktivni sa zahtjevom za strogom poslušnošću.
- Roditeljski kaos odnosi se na roditeljstvo koje je nedosljedno, nepredvidivo, proizvoljno ili općenito, bez sredstava za postizanje ciljeva. Iako se studije nisu sustavno bavile objema stranama dimenzija roditeljstva, teorija samoodređenja naglašava da roditeljstvo spriječeno potrebama nije isto što i roditeljstvo bez podrške: Na primjer, pritisak na djecu ili adolescenciju da rade stvari protiv svoje volje može rezultirati frustracijom autonomije, ukazivanje na dječje neuspjehe i inferiornost do frustracije kompetencije i iskazivanje neprijateljstva i odbojnosti prema djeci do frustracije vezanosti.

Nasuprot tome, roditelji koji pružaju nisku toplinu, strukturu i autonomiju mogu kod svoje djece izazvati nezadovoljstvo potrebama, ali ne nužno i frustraciju aktivnih potreba.

2.5. Predškolski odgoj djece

Predškolski odgoj u dječjem vrtiću iznimno je značajan u odgoju jedinki te predstavlja prosocijalnu zajednicu koja uči. Uz obiteljski odgoj, predškolski je odgoj temeljno izvorište odgoja djece.

Obveza je svakog vrtića da se kontinuirano usklađuje i s nacionalnim zahtjevima koji su sadržani u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2015) sadrži polazišta, vrijednosti, načela i ciljeve, generirane iz višegodišnjih iskustava razvoja odgojno-obrazovne prakse i kurikuluma vrtića u Republici Hrvatskoj i dosega hrvatskih i međunarodnih znanstvenika u području teorije ranog i predškolskog odgoja. Ta polazišta, vrijednosti, načela i ciljevi predstavljaju okosnicu oblikovanja odgojno-obrazovnoga procesa i kurikuluma svakog vrtića, kao i sustava ranog i predškolskog odgoja u cjelini.

Za primjenu polazišta, vrijednosti, načela i ciljeva koji su sadržani u *Nacionalnome kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* u odgojno-obrazovnu praksu ne postoji gotova, univerzalno primjenjiva receptura. Svaki vrtić treba tražiti vlastiti put razvoja prema svojim specifičnim uvjetima, kadrovskim i prostornim mogućnostima te socijalnom kontekstu u kojem djeluje.

Razvoj odgojno-obrazovne prakse i kurikuluma vrtića treba shvatiti kao kontinuirani proces. Vrtić se transformira u organizaciju koja neprestano samu sebe organizira i osmišljava pa unapređenje odgojno-obrazovne prakse i razvoj kurikuluma u njemu postaje proces stalne evolucije. (NKRPOO, 2015).

Predškolski odgoj u vrtiću općenito obuhvaća odgoj djece od šest mjeseci života do polaska u školu. Uz obiteljski odgoj, paralelno se najčešće realizira u dječjim vrtićima i drugim oblicima okupljanja djece u odgovarajućim skupinama. Ovaj odgoj proučava se u predškolskoj pedagogiji. Odgajanje predškolskog djeteta u obitelji, a zatim u dječjim vrtićima analizirali su pedagozi još od 17. Stoljeća (Jan Amos Komensky), a zatim Pestalozzi, Froebel, Montessori i dr. (Starč i suradnici, 2004).

Predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj reguliran je sljedećim službenim dokumentima: Konceptijom razvoja predškolskog odgoja (1991.), Programskim usmjerenjem odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991.), Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi (1997.) i Nacionalnim kurikulumom za predškolski odgoj i opće obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi (2008).

U navedenim dokumentima naglašava se koncepcija predškolskog odgoja na principima i individualnosti djeteta, stvaranja uvjeta za optimalni razvoj djeteta, pomoći roditelja u odgoju djece u dječjim vrtićima, zatim humanističkog pristupa odgoju utemeljenom na najnovijim znanstvenim dostignućima te zadovoljavanju potreba svakog pojedinog djeteta.

U tom smislu daje se i projekcija razvoja predškolskog odgoja: očuvanje zdravlja djeteta, razvoja pozitivne slike o sebi, razvoja socijalnih interakcija u aktivnostima, razvoja slobode izražavanja, radoznalosti i kreativnosti. Također se usmjerava otvorenost dječjeg vrtića prema sredini i okolini, fleksibilnost odgojno-obrazovnog procesa itd. (Slunjski, 2001).

U današnjem suvremenom, ubrzanom svijetu, kojeg često nazivamo nehumanim jer uglavnom razdvaja ljude, a umjetno ih spaja suvremenim tehnologijama, u svijetu u kojem je skoro sve

podređeno brzini, zaradi, osobnim interesima, profitu, kvaliteta međuljudskih odnosa je važno pitanje za mnoge: znanost, struku pa čak i za laika.

Veliki dio života provodi se na radnom mjestu sa kolegama, partnerima i suradnicima pa nam nije svejedno u kakvim smo odnosima s njima. Kada tu potrebu uspješno zadovoljavamo znači da u našem radnom okružju postoji najmanje jedna osoba s kojom možemo podijeliti zadovoljstvo, brige, frustracije i sl.

Zajednice koje uče (ustanove, obitelji, udruge) zrcale se kroz niz takvih dobrih kvalitetnih, podržavajućih i prihvaćajućih odnosa, a oni su izravno povezani s filozofijom, vizijom i stilom vođenja u zajednici. Katz i McClellan (2005) naglašavaju: Kvaliteta odnosa među osobljem ima indirektan utjecaj na kvalitetu programa.

Obitelj kao primarna odgojna zajednica, odgojno-obrazovne ustanove kao sekundarne zajednice u kojima se odgajaju i obrazuju djeca su područja ljudskih djelovanja u kojima je visoka kvaliteta komunikacije vrlo važna. Komunikacija odraslih (roditelj- ravnatelj- stručni suradnik- odgajatelj) model je prema kojemu djeca uče komunicirati.

Stoga komunikacijske procese treba stalno osvještivati, mijenjati, unapređivati. Kako su pojedinci kao socijalna bića trajno usmjereni na komunikaciju s drugim ljudima, tako i kvaliteta odnosa utječe na doživljaj sreće pojedinca. Često želeći postići cilj u komunikaciji koristimo niz navika i pritom ne vodimo računa koliko unesrećujemo sudionike i ugrožavamo sam komunikacijski odnos.

Kada neka ustanova ili obitelj želi funkcionirati kao zajednica koja uči, svi sudionici procesa moraju imati interaktivan odnos, dopunjavati se, potpomogati, čemu je preduvjet kvalitetna komunikacija koja se ogledava kroz okvir: Filozofija-vrijednosti-stil vođenja-vizija (Starč i suradnici, 2004).

Vrtić (odgajatelji, stručni suradnici, uprava) u zajednici koja uči podsjeća na „slagalicu“ sastavljenu od unaprijed zadanih dijelova i ako bilo koji dio nedostaje, slagalica nije kompletna. Kvalitetno funkcioniranje zajednice koja uči nije volja pojedinca nego prioritet, temeljna i profesionalna obveza svakoga. Svatko može i mora nešto ponuditi i možda upravo nečiji nedostatak ima veliku važnost u cjelokupnom funkcioniranju zajednice.

Uvažavanje različitosti i vještina pojedinca daje snagu i moć zajednici. Svi najbolje učimo kad nam je omogućena prikladna odgovornost, kad imamo pravo na pogreške, izbore i odluke i kad smo prihvaćeni kao kompetetni. Zajednice koje se žele razvijati, rasti i omogućavati pojedincima razvoj unutar svojih okvira moraju stvoriti preduvjete za kvalitetne interakcije, slobodnu komunikaciju i suradničke odnose (Katz i McClellan, 2005).

To nije moguće u zatvorenim zajednicama, pogotovo u onima koje su usmjerene isključivo na zadovoljavanje potreba i interesa povlaštenih pojedinaca ili grupa. Stoga prvi korak u transformaciji zatvorene zajednice u zajednicu koja uči je stvaranje uvjeta za nesmetanu komunikaciju i interakciju svih u svim smjerovima na svim razinama unutar i izvan nje. Činjenica je da svaku transformaciju prate nerazumijevanje, neslaganje, konflikti, ali važan je način njihova učinkovitog rješavanja.

Tradicionalne zajednice i zatvoreni sustavi izbjegavaju nesuglasice tako da ih ignoriraju ili „guraju pod tepih“. Time se trenutačno, a i dugoročno narušavaju odnosi u zajednici. Nasuprot tome, zajednice koje uče stalno se razvijaju, suočavaju se s problemima i koriste ih kao izazov za daljnje napredovanje (Slunjski, 2001).

Dakle, u zajednicama koje uče problemi se rješavaju na razini sadržaja, a ne osobno. Na taj način se i pristupa njihovom rješavanju putem strategija zajedničkog rješavanja problema i refleksivnog dijaloga. U zajednicama gdje su uključena djeca (vrtići, obitelji, škole) iznimno je važno civilizirano rješavanje konfliktnih situacija koje su u svakodnevnom životu neizbježne.

3. RAZVOJ DJETETA KROZ ODGOJ

3.1. Pojam razvoja djeteta

Dječji razvoj odnosi se na slijed fizičkih, jezičnih, misaonih i emocionalnih promjena koje se događaju kod djeteta od rođenja do početka odrasle dobi. Tijekom ovog procesa dijete napreduje od ovisnosti o roditeljima/starateljima do sve veće neovisnosti. Na razvoj djeteta snažno utječu genetski čimbenici (geni preneseni od roditelja) i događaji tijekom prenatalnog života. Na to također utječu činjenice iz okoline i djetetova sposobnost učenja (Starc i sur., 2004).

Djeca napreduju kada imaju sigurne, pozitivne odnose s odraslima koji znaju kako podržati njihov razvoj i učenje. Znanost o dječjem razvoju i ranom učenju pojašnjava važnost i složenost rada s djecom od dojenačke dobi do ranih godina osnovne škole. Istraživanja tijekom proteklog desetljeća otkrila su mnogo o tome kako djeca uče i razvijaju se (Vasta i suradnici, 2005).

Prema Starcu i suradnicima (2004) Razvoj djeteta obuhvaća cijeli opseg vještina koje dijete svladava tijekom svog životnog vijeka, uključujući razvoj sljedećih stavki:

- Kognicija – sposobnost učenja i rješavanja problema
- Socijalna interakcija i emocionalna regulacija – interakcija s drugima i svladavanje samokontrole
- Govor i jezik – razumijevanje i korištenje jezika, čitanje i komunikacija
- Fizičke vještine – fina motorika (prstiju) i gruba motorika (cijelo tijelo).
- Senzorna svijest – registracija osjetilnih informacija za korištenje

Promatranje i praćenje djetetovog razvoja važan je process kojim se osigurava da djeca postignu svoje prekretnice u razvoju.

Provjeravajući djetetov razvojni napredak u određenim dobnim oznakama u odnosu na te proizvoljne vremenske okvire, omogućuje se "provjera" kako bi se osiguralo da je dijete otprilike "na dobro putu" za svoju dob. Kada nije, ova provjera razvojnih prekretnica može biti od pomoći u ranom otkrivanju bilo kakvih zastoja u razvoju (Starc i sur., 2004).

Najranije moguće otkrivanje (i liječenje rane intervencije ako je prikladno) razvojnih izazova može pomoći u smanjenju utjecaja koji ti razvojni problemi mogu imati na razvoj djetetovih

vještina i posljedično na njegovo samopouzdanje, ili poslužiti kao pokazatelj moguće buduće dijagnoze.

Studije su pokazale da je rano djetinjstvo vrijeme kada se događaju razvojne promjene koje mogu imati duboke i trajne posljedice za budućnost djeteta. Dok su ljudi dugo raspravljali o tome igra li "priroda" ili "odgoj" jaču ulogu u razvoju djeteta, nedavne studije otkrivaju važnost toga kako to dvoje utječu jedno na drugo dok se dijete razvija: ono što dijete doživljava i čemu je izloženo u interakciji je s njegovim ili njezin temeljni biološki sastav (Vasta i suradnici, 2005).

Kontrolni popisi razvojnih prekretnica ili grafikoni koriste se kao vodič za ono što je normalno i uobičajeno za određeni dobni raspon i mogu se koristiti za isticanje svih područja u kojima bi dijete moglo kasniti. Međutim, važno je biti svjestan da dok razvoj djeteta ima predvidljiv slijed, sva su djeca jedinstvena u svom razvojnom putovanju i vremenskim okvirima u kojima ispunjavaju mnoge razvojne prekretnice.

Problemi u razvoju djeteta mogu nastati zbog: genetike, prenatalnih okolnosti, prisutnosti specifične dijagnoze ili medicinskih čimbenika i/ili nedostatka mogućnosti ili izlaganja korisnim podražajima.

Specifična procjena najboljeg stručnjaka (koji u početku može biti liječnik opće prakse ili pedijatar, a zatim radni terapeut, logoped, psiholog i/ili fizioterapeut) može razjasniti razvojne probleme i opseg zabrinutosti, kao i pomoći u formuliranju planirati prevladati izazov(e). Budući da proces razvoja djeteta uključuje istovremeno razvijanje više vještina, može biti korisno konzultirati se s više stručnjaka (Starc i sur., 2004).

Učenje i razvoj djece su brzi i kumulativni, neprestano postavljajući temelje za kasnije učenje. Ovi i srodni uvidi proizašli iz istraživanja imaju snažne implikacije na okruženja u kojima se djeca razvijaju i školuju (Vasta i suradnici, 2005).

Prevladavanje razvojnih izazova ključno je za maksimiziranje lakoće i brzine razvoja, minimiziranje jaza koji se javlja između djetetovih sposobnosti i sposobnosti njegovih vršnjaka iste dobi, samopouzdanje djeteta kao i frustracije s kojima se mogu susresti djetetovi roditelji ili njegovateljima.

3.2. Fizički razvoj djeteta

Rano djetinjstvo definira se kao razdoblje od rođenja do 8 godine života. Tijekom tog vremena djeca prolaze kroz više faza koje se nadograđuju jedna na drugu dok djeca usavršavaju i razvijaju fizičke vještine (Starc i suradnici, 2004).

Tijekom svih faza, djeca će iskusiti povećanu ravnotežu, grubu motoričku koordinaciju i finu motoričku koordinaciju, što im omogućuje dovršavanje sve složenijih zadataka u uzastopnim fazama fizičkog razvoja. Povećanje ravnoteže je osobito važno jer ravnoteža omogućuje djetetu da istražuje fizičke granice i napreduje kako stari i stječe više vještina.

Fizički razvoj odnosi se na napredak i usavršavanje motoričkih vještina, odnosno, drugim riječima, sposobnosti djece da koriste i kontroliraju svoje tijelo. Fizički razvoj jedno je od mnogih područja razvoja dojenčadi i male djece. Odnosi se na rast i vještinu razvoja u tijelu, uključujući mozak, mišiće i osjetila. Na primjer, djeca uče o svijetu dok razvijaju fizička osjetila vida, dodira, mirisa, zvuka i okusa. Zapravo, bebe mogu čuti i prije nego što se rode. Vrlo rano su novorođenčad zainteresirana za gledanje lica, svijetle boje i kontrastne uzorke (Starc i suradnici, 2004).

Tjelesni razvoj djece može ovisiti o nekoliko čimbenika, kao što su dob, razvoj mozga i fizički rast različitih dijelova tijela. Za djecu su predviđene prekretnice u fizičkom razvoju, a te prekretnice ocrtavaju tipične razvojne obrasce za djecu različite dobi.

Za djecu koja se obično razvijaju, razvoj se odvija prirodno kako dijete komunicira sa svojom okolinom na sve složenije načine, a mozak prolazi kroz razdoblja sinaptičkog rasta i sinaptičkog smanjenja. Sinaptički rast počinje rođenjem i nastavlja se događati dok djeca stupaju u interakciju s okolinom i uspostavljaju veze. Sinaptička rezidba odvija se između 4. i 6. godine; neiskorištene veze se skraćuju i eliminiraju kroz ovaj proces.

Vitalni temelji za dobar fizički razvoj djeteta su podijeljeni na dvije skupine, primarna i sekundarna osjetila (Starc i suradnici, 2004):

1. Primarna osjetila (kretanje):
  - Vestibularni sustav (za ravnotežu) bavi se osjetom gravitacije i kretanja.

- Proprioceptivni sustav obrađuje informacije iz mišića i zglobova i omogućuje nam da znamo gdje su različiti dijelovi našeg tijela, kako se kreću i koliko snage naši mišići trebaju koristiti. Čini vas svjesnim vašeg držanja, pokreta i položaja tijela.
- Taktilni (dodirni) sustav - razlikuje osjete na koži uključujući pritisak, temperaturu i bol.

2. Sekundarna osjetila

- Vizualni sustav - obrađuje informacije koje primaju oči i uključuje kontrolu pokreta očiju kako bi se fiksirali i pratili objekti.
- Slušni sustav – locira i obrađuje zvučne informacije za uši.
- Njušni sustav – obrađuje osjetilo mirisa.
- Sustav okusa - obrađuje osjetilo okusa.

Svih sedam senzornih sustava treba u potpunosti razviti u ranom djetinjstvu i integrirati ih kako bi radili kao jedinstveni sustav. Zdravo funkcioniranje osjetilnog sustava može se uzeti zdravo za gotovo - skloni smo primjećivati probleme samo kada ne funkcioniraju i skloni smo biti nesvjesni uloge koju imaju u svakodnevnom životu.

Nekoliko dana nakon rođenja djeteta može prepoznati majčin miris i zvuk njezina glasa. Od rođenja, dojenčad je svjesna svijeta oko sebe. Njihova sposobnost rasta, razvoja i učenja javlja se brzo dok istražuju svijet kroz svoja osjetila i koriste motoričke vještine.

Gruba motorika i fina motorika razvijaju se tijekom dojenačke i prohodale dobi. Gruba motorika uključuje ovladavanje velikim mišićnim pokretima, kao i izgradnju snage u mišićnim skupinama kao što su ruke, noge i core. Primjeri takvih vještina za dojenčad i djecu rane dobi uključuju dosezanje, kotrljanje, puzanje, hodanje i penjanje. Fina motorika uključuje manje, preciznije pokrete, osobito pokrete ruku i prstiju, kao što su hvatanje, pokazivanje i pljeskanje (Milanović, 2013).

Kako njihova tijela rastu, dojenčad i djeca rane dobi postupno jačaju mišiće i poboljšavaju kontrolu i koordinaciju. Svaka novorazvijena motorička vještina proizlazi iz ranije naučenih vještina i doprinosi razvoju budućih vještina. Novorođenčad nema snage podići glavu. Međutim, kako uče i razvijaju kontrolu mišića, postaju sposobniji poduprijeti svoje glave i mogu ih pomicati s jedne na drugu stranu dok istražuju i promatraju svoje okruženje.

Prema Petaniju (2011) svladavanje vještina i razvoj također su rezultat rasta i razvoja mozga. Zamislite dojenče koje počinje hodati držeći se za kauče i namještaj. Ovo dijete mora steći snagu u velikim mišićima i odgovarajuću kontrolu nad pokretima tijela. U isto vrijeme, dijete se također oslanja na vid kako bi odredilo kamo hodati i za što se držati. Kako djeca rastu, njihova tijela i umovi postaju sposobniji za jednostavne i sve složenije pokrete i iskustva.

Roditelji, učitelji i skrbnici moraju stimulirati djecu i dojenčad da potaknu razvoj grube i fine motorike. Na primjer, možete stimulirati fizički razvoj poticanjem djeteta da hoda naprijed-natrag uz kauč. S vremenom će se dijete naviknuti na ravnotežu i pokrete mišića koji su potrebni za hodanje i moći će to raditi samostalno. Djeca ovise o svojim skrbnicima kako bi zadovoljili njihove potrebe za sigurnošću i sigurnošću. Kada djeca dobiju dosljednu, osjetljivu brigu i pažnju od odraslih koji njeguju, mogu uspostaviti osjećaj povjerenja u svijet (Starc i suradnici, 2004).

Ovaj osjećaj povjerenja i sigurnosti u svijetu ključan je za promicanje rasta u svim područjima razvoja, uključujući fizički razvoj. Kada se djeca osjećaju sigurno, sposobnija su koristiti svoje mozgove, mišiće i osjetila za istraživanje svijeta oko sebe.

Priprema djece za školu zahtijeva više od razvoja niza vještina; uključuje tjelesni razvoj i zdravlje. Kada je dijete sretno i zdravo, veća je vjerojatnost da će se uključiti u svoju okolinu i okolinu. To djeci omogućuje daljnje učenje kroz istraživanje. Stoga tjelesni razvoj i zdravlje mogu pomoći u pripremi djece za aktivnosti koje podržavaju razvoj jezika, društvenih vještina i drugih područja učenja, što rezultira kasnijim uspjehom u školi.

Iako ne postoji određeno područje razvoja koje određuje kasniji školski uspjeh, istraživanja naglašavaju važnost podržavanja jakih temelja za rast promicanjem zdravog fizičkog, društvenog, emocionalnog i kognitivnog razvoja.

Prema Starcu i suradnicima (2004) u djetinjstvu ti temelji djetetovog razvoja počinju i nastavljaju se nadograđivati kako druga područja razvoja napreduju. Na primjer, djeca mogu razviti sposobnost sjedenja, puzanja i hodanja iz svojih primitivnih refleksnih odgovora. Jednom kada se djeca počnu samostalno kretati, tada su u mogućnosti istraživati i proširivati svoj kognitivni razvoj na načine koji nisu bili mogući prije nego što su mogli sjediti, puzati i hodati.

3.3. Kognitivni razvoj djeteta

Teorija kognitivnog razvoja Vygotskog postulira da je društvena interakcija temeljna za kognitivni razvoj. Teorija Vygotskog sastoji se od koncepata kao što su alati specifični za kulturu, međuovisnost jezika i mišljenja i zona proksimalnog razvoja (Vygotsky, 1926).

Nadalje, teorijski koncepti predstavljeni ovdje daju dio temelja za konstruktivizam i uvelike su pridonijeli restrukturiranju formalnih obrazovnih sustava.

Teorija kognitivnog razvoja Vygotskog tvrdi da su kognitivne sposobnosti društveno vođene i konstruirane. Kao takva, kultura služi kao posrednik za formiranje i razvoj specifičnih sposobnosti, kao što su učenje, pamćenje, pažnja i rješavanje problema. Predlaže se da alati specifični za kulturu igraju sastavnu ulogu u načinu na koji djeca organiziraju i razmišljaju o svijetu. Ti alati mogu uključivati razne društvene artefakte.

Kognitivni razvoj je psiho-socio-biološki proces ljudskog mentalnog rasta i razvoja. Kognitivni razvoj i njegove različite faze ranije je istraživao i opisao Piaget (1871), ali su drugi istraživači pronašli njegove nedostatke u konkretnoj operativnoj fazi.

Studija koju su proveli Mitchell, Croy, Spicer, Frankel i Emde (2011) otkrila je da djeca koja počinju učiti u dječjem vrtiću s jačim vještinama, uče brže od djece s nižim vještinama. Međutim, malo se zna o kognitivnom razvoju djece američko-indijanskog porijekla. Slično tome, iskustvo rada s računalom u ranom djetinjstvu i kognitivni razvoj među urbanim predškolicima s niskim prihodima pokazali su pozitivan utjecaj na kognitivni razvoj (Fish, i suradnici 2008).

U studiji, kako su među marokanskim imigrantskim majkama ispitivane percepcija i prakse koje potiču dječji kognitivni razvoj, otkriveno je da su majčina djeca sa srednjim i visokim obrazovanjem bila uspješna u razvoju svoje kognicije i sjećanja vlastitim naporima (Moussaoui i Braster, 2011).

Slično tome, kognitivni razvoj djece predškolske dobi treba domenu – opće i domenu – specifične elemente interakcije učitelja i djeteta (Hamre, Hatfield, Pianta i Jamil, 2014, str.3). Utvrđeno je da korištenje računala u kući i školi povećava kognitivni razvoj djece (Li, Atkins i Stanton, 2006).

No, kognitivne funkcije djece predškolske dobi poboljšale su se nakon izazivanja pozitivnih emocija, uglavnom na zadacima vezanim uz područja koja su im bila poznata (Blau i Pnina,

2010). Slično tome, emocije, privrženost i samoregulacija prediktori su kognitivnih sposobnosti predškolskog djeteta, ponašanja u razredu socijalne kompetencije (Garner i Waajid, 2012), a postoji i odnos između međugeneracijskih učinaka roditeljskog školovanja na kognitivne i ne-kognitivni razvoj djece (Silles, 2011). Također, transakcije gena i okoliša važni su čimbenici kognitivnog razvoja u ranom djetinjstvu i roditeljske kognitivne stimulacije (Tucker-Drob i Harden, 2012).

U literaturi je utvrđeno da je kognitivni razvoj djece iz obitelji s niskim primanjima nizak zbog uzajamnih utjecaja između majčinskog jezika i jezika djece. Bilo je teško predvidjeti odnos socio-ekonomskog statusa, antropometrijskog statusa i statusa kućnog okoliša s fenomenima kognitivnog razvoja.

3.4. Emocionalni i socijalni razvoj djeteta

Socijalno-emocionalni razvoj počinje povezivanjem roditelja s djetetom. Ova veza omogućuje majci da na vrijeme odgovori na djetetove potrebe i umiri svoje novorođenče. Dosljedna dostupnost njegovatelja rezultira razvojem "osnovnog povjerenja" i povjerenja u dojenče za njegovatelja tijekom prve godine života. Osnovno povjerenje je prva psihosocijalna faza koju opisuju autori. To omogućuje djetetu da traži roditelje ili skrbnika tijekom stresnih razdoblja, poznatih kao privrženost (Ashdown i Bernard, 2012).

Čak i prije nego što počnu govoriti, dojenčad uče komunicirati putem emocija. Netko bi mogao tvrditi da učenje emocionalne regulacije i kontrole impulsa može odrediti kasniji uspjeh u životu više nego IQ. U prvih 18 mjeseci života dolazi do brzog rasta društvenih i emocionalnih područja mozga.

Prema Težak i Čudina-Obradović (1996) socijalno-emocionalni razvoj ključan je za djetetov uspjeh u vrtiću, školi i općenito životu. Definira se socijalno-emocionalni razvoj i iznose ideje kako ga poticati. Društvene emocionalne vještine mogu se svakodnevno poticati u učionicama ranog djetinjstva. To se može učiniti u raznim lekcijama i aktivnostima.

Socijalni i emocionalni razvoj može se pospješiti njegovim ugrađivanjem u sva područja dana. Posljednjih godina drugi su prioriteti vidljivi u učionicama ranog djetinjstva i kod kuće. Neki

istraživači vjeruju da je to rezultiralo nedostatkom promicanja socijalnog emocionalnog razvoja kod djece.

Njegovanje socijalnog i emocionalnog razvoja djece od ranih godina igra važnu ulogu za roditelje, učitelje i skrbnike. Socijalne i emocionalne vještine koje se razvijaju u ranom djetinjstvu važnije su od njihove socijalne i emocionalne kompetencije u kasnijim fazama.

Prema Starcu i suradnici, (2004), postoji značajna korelacija između socijalnog i emocionalnog razvoja djece predškolske dobi i njihove pismenosti u nastajanju. Djeci je potrebna razina socio-emocionalnog razvoja koja im omogućuje da reguliraju svoje ponašanje i emocije.

Ovi razvoji u fazi ranog djetinjstva pomažu u uspostavljanju njihove osobnosti i osobnog karaktera u budućnosti. Stoga je potrebno negovati socijalni i emocionalni razvoj djece, osobito tijekom predškolske dobi.

Razvoj djeteta nije isto što i rast. Pojam "rast" uglavnom se odnosi na promjene u veličini, dok "razvoj" karakteriziraju promjene u složenosti i funkciji. Vygotsky (1926) je istaknuo da se djeca razvijaju u odnosu ne samo na svoju biologiju, već i na uvjete u svojoj okolini. Stoga bi dijete trebalo imati okruženje za razvoj svojih društvenih i emocionalnih vještina u ranom djetinjstvu. Dijete može razviti svoje emocije kroz društveni proces jer se one smatraju jedinstvenim konceptom. Kako bi se ostvario društveni i emocionalni razvoj djeteta predškolske dobi, prethodna istraživanja istaknula su učenje temeljeno na igri kao jedan od glavnih izvora dječjeg razvoja.

Vygotsky (1926) je komentirao da igra nije dominantan oblik aktivnosti, ali je, u određenom smislu, vodeća linija razvoja u predškolskim godinama. Kroz učenje temeljeno na igri, dijete se može aktivno uključiti u ljude, predmete i prikaze koji daju njegov smisao društvenim svjetovima.

Također, Težak i Čudina-Obradović (1996) otkrili su da predškolski program temeljen na igri pomaže poboljšati društveni i emocionalni razvoj djeteta. Djeca predškolske dobi vole se igrati. Provode sate gradeći i rušeći kule, igrajući se kuća i glumeći priče s drugovima u igri. Dok se igra u djetinjstvu uglavnom sastoji od oponašanja ponovljenih radnji, ponekad s varijacijama, u predškolskim godinama igra se proširuje na veći dio djetetova života.

Predškcolci vole igrati igre koje testiraju i fino ugađaju ovladavanje njihovim tijelima – trčanje, penjanje, ljuljanje, bacanje. Vole graditi strukture od blata, pijeska ili blokova i vole se pretvarati.

Mnoga djeca danas nemaju dovoljno vremena samo da budu djeca da se igraju i družu kako žele. Djeca bi mogla izgubiti svoju samoinicijativu i užitak u učenju ako njihovim životima upravljaju roditelji koji ih neprestano tjeraju da postignu. To je zato što roditelji i učitelji ne shvaćaju pozitivan i neizravan doprinos ponašanja u igri u razvoju djeteta.

Socijalno i emocionalno učenje je proces kojim djeca (i odrasli) stječu znanja, vještine i stavove za učinkovito prepoznavanje i upravljanje emocijama, formuliranje pozitivnih ciljeva, osjećanje i pokazivanje empatije prema drugima, uspostavljanje i održavanje funkcionalnih društvenih odnosa, i donositi odgovorne odluke (Jones i Bouffard, 2012).

Termin socijalno emocionalno učenje prvi put je korišten 1994., ono se fokusira na pozitivan razvoj mladih, promicanje zdravlja i prevenciju problematičnog ponašanja. Za razliku od unilateralnog kognitivnog razvoja u školi, socijalno i emocionalno učenje (SEL) usmjerava pozornost na razvoj emocionalnih i društvenih vještina, koje određuju uspješnu akademsku izvedbu učenika.

U razvoju društvenih i emocionalnih vještina, ljudi moraju naučiti tumačiti i razumjeti emocije, upravljati impulsima, motivirati se i prihvatiti kontekst zajednice.

4. UTJECAJ MEDIJA NA NA DJECU I NJIHOV ODGOJ

U današnje vrijeme društvo zavisi od masovnih komunikacija, koje se sve više šire. Važno je naglasiti da su djeca populacija koja su najranjivija i okružena su masovnim medijima od trenutka spoznavanja svijeta koji ih okružuje. Važno je pitanje kako ti mediji utječu na djecu i njihovu socijalizaciju.

U današnje vrijeme tehnologija je nezaobilazni svijet uz koje dijete odrasta. Organizacija Kaiser Family Foundation, provela je istraživanje, kojim je utvrđeno kako djeca dnevno od osam do 18 godina u prosjeku provedu čak 7 sati i 38 minuta koristeći različite medije. Najviše vremena provedu gledajući televizor, a ostatak vremena igrajući videoigre, slušajući glazbu te koristeći računalo u različite svrhe. Djeca danas odrastaju u novome okruženju suvremene tehnologije. Također, provode se brojna istraživanja koja su usmjerena na način života djeteta te kako mediji utječu na djecu (Brezinščak i suradnici, 2018).

Danas se dijete najčešće susreće s televizorom kao s prvim medijem. Kaiser Family Foundation otkriva kako više od polovice djece već u prvoj godini života svakodnevno provodi vrijeme pred televizorom, a do polaska u školu većina djece koristi se računalima i videoigramama. Isto istraživanje dokazalo je kako 14% djece mlađe od dvije godine svoje vrijeme troši na medije čak dva ili više sata dnevno, a do treće godine broj naraste i do 41% (Brezinščak i suradnici, 2018, str.491).

Godine 2017., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabri telefon provode istraživanje koliko djeca predškolske dobi provode vrijeme koristeći medije. Televizor gleda 97% djece te on tako idalje zauzima prvo mjesto, što se suvremene tehnologije tiče. Dvije trećine predškolske djece provodi vrijeme koristeći mobitel ili tablet, a njih 60% računalo, dok svako četvrto dijete koristi razne igraće konzole. Ono što djecu privlači kod suvremenih medija jesu različite boje te raznoliki sadržaj, lako dostupan lako odvuče njihovu pažnju (Brezinščak i suradnici, 2018).

Brezinščak i suradnici (2018) navode kako se videoigre, glazbeni spotovi i crtani filmovi sve više prilagođavaju najmlađima. Stručnjaci za marketing smatraju kako su ti mediji edukativni te da pozitivno utječu na razvoj djece. Ističu, učenje brojeva, računskih radnji, slova, boja, nazive životinja i strane jezike. Je li zaista tako?

Pojedina istraživanja prikazuju visoko kvalitetne programe, koji mogu pridonijeti razvoju djece, što se tiče socijalnih odnosa, jezične strane te pripreme za školu. Edukativni programi imaju i pozitivne strane i učinke, ali samo kod djece starije od dvije godine. Djeca mlađa od dvije godine nemaju sposobnost pažnje te obrade i razumijevanja sadržaja. Također, nemogućnost shvaćanja pouka različitih priča, rječnika i sličnih sadržaja. Koliko pozitivni bili, isto toliko, čak i više, edukativni sadržaji imaju negativan utjecaj na djetetov razvoj. Mnoge bolesti, koje ostavljaju trajne posljedice na njihovo fizičko i psihičko stanje izazvane su i nastale današnjim medijima i tehnologijom koja ih donosi (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Primjerice pretilost, poteškoće prilikom spavanja, teškoće pri usvajanju jezika, problemi s pažnjom, agresivnost, antisocijalni poremećaj ili gubitak empatije, tek su neke od posljedica koje se javljaju. Neuroznanstvenici sve više pokazuju zabrinutost izloženosti djece medijima, istražuju i ukazuju kako dječji mozak reagira prilikom korištenja medija. Također, žele utvrditi mogu li se očekivati dugotrajne posljedice dječjeg razvoja jer sama dinamičnost sadržaja negativno djeluje na dijete, preplavljajući njegov senzorni sustav. Ne zahtjevajući djetetovu pažnju i trud, ono postaje tromo te pasivno upija informacije (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Tijekom svoga odrastanja, djeca se susreću s raznim izazovima i preprekama, koje moraju prevladati. U odnosu na vrijeme naših roditelja te prepreke nisu se značajno promijenile, već se promijenilo okruženje koje okružuje našu djecu. Dolaskom sve modernije tehnologije i pojavom interneta, pružaju se velike mogućnosti koje su dostupne djeci. Istovremeno, dovode djecu do opasnih situacija, koje mogu prouzročiti velike probleme i teškoće prilikom odrastanja. Također, s problemima se susreću i roditelji jer pokušavaju barem malo svoju djecu udaljiti od medija (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Brezinšćak i suradnici (2018) navode kako suvremena tehnologija, može biti i neprimjerena određenoj dobi pa na taj način ugrožava djecu. Uznemirava ih i narušava njihovo zdravlje, a samim time razvoj djeteta i njegovu sigurnost, koju je u današnje vrijeme teško steći. Ponekad roditelji, a pogotovo djeca nisu svjesni opasnosti s kojima se mogu susresti koristeći medije.

Roditelji trebaju biti osobito pažljivi prilikom sadržaja koji djeca upotrebljavaju te trebaju postaviti vremenske granice korištenja medija.

Aktivnosti i sadržaji koje donosi suvremena tehnologija te ih prikazuje putem različitih medija, može djeci uvelike pomoći pri učenju i izgradnji znanja i vještina. Samim time povećava im

znatiželju i obogaćuje već stečeno iskustvo. Današnji mediji pružaju veliki broj aplikacija, videoigara i drugih sadržaja koji su primijenjeni djeci starije dobi. Primjerice može se pronaći veliki broj povijesnih podataka, fotografija i drugih informacija koje mogu pomoći adolescentima pri učenju, a nekada se samo moglo maštati o tome. Djeca se pomoću videoigara, u virtualnom svijetu, mogu susresti s drugim igračima te tako sklapati nova poznanstva (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Zaista je svoj djeci dostupan *Facebook*, *Instagram*, *Twitter* i mnoge društvene mreže pomoću kojih mogu komunicirati i upoznavati ljude diljem svijeta, ali i dijeliti svoje fotografije i video snimke. Ponekad je dobro upoznavati ljude putem društvenih mreža, pogotovo djeci koja su sramežljiva ili antisocijalna jer će se tako lakše opustiti i otvoriti (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Uz sve prednosti koje nam pružaju društvene mreže te pomoću kojih možemo upoznati druge osobe, koliko je to uistinu dobro i sigurno? Često djeca kao ni roditelji ne znaju kakvim su zapravo opasnostima izloženi prilikom virtualnih upoznavanja. Davanje podataka i stupanje u kontakt s neznancima može dovesti do neželjenih posljedica.

Primjerice često se događalo verbalno nasilje prilikom razmijenjivanja poruka virtualnim putem. Nakon čega su žrtve, nažalost, znale imati psihičke posljedice ili učiniti sebi nešto nažao, smatrajući kako su manje vrijedne. Razmjenjujući poruke, dijete može misliti kako se dopisuje sa svojim vršnjakom, a zapravo je to starija osoba. Može dati svoje podatke, nakon čega se vrlo često događaju neželjene situacije kao što su seksualno zlostavljanje, iskorištavanje ili ucjenjivanje djece. Roditelji bi trebali otvoreno razgovarati sa svojim djetetom te postaviti ne samo vremenske već i granice zaštite na medije kako bi na vrijeme zaustavili neželjene situacije (Brezinšćak i suradnici, 2018).

Brezinšćak i suradnici (2018) navode kako često djeca pa čak i roditelji, prilikom korištenja medija gube pojam o vremenu. Zbog toga, potrebno je postaviti određenu vremensku granicu koju dijete dnevno nebi smjelo prekršiti. Prevelikom izlaganju medija, dijete gubi brigu o svojim obavezama, kao što su učenje, pisanje domaće zadaće, vježbanje i ostalo. Ne samo što zanemaruje svoje obaveze, već narušava svoje psihičko i fizičko stanje, koje kao što smo ranije naveli, može rezultirati velikim teškoćama u razvoju.

Brezinšćak i suradnici (2018) navode što više djeca provode vrijeme uz medije, manje vremena provode sa svojim roditeljima, a samim time ne grade blizak odnos, što narušava dječje osjećaje i

interakciju s drugima. Često takva djeca nemaju empatiju prema svojim vršnjacima te su sve manje socijalni i postaju anksiozni. Također, počinju zanemarivati dnevne aktivnosti i obaveze kao što su čitanje, pisanje, učenje i mnoge druge. Zaboravljaju što je to igra te tako zaostaju u tjelesnome razvoju i ograničavaju razvoj motorike. Roditelji su prisiljeni postaviti vremensku granicu svome djetetu, žele li na vrijeme zaustaviti moguće posljedice uzrokovane prekomjernim konzumiranjem medija.

Brezinščak i suradnici (2018) navode ukoliko dijete prilikom oduzimanja uređaja ima burne emocionalne reakcije koje nisu tipične za njega, jedan je od znakova ovisnosti. Gubi li interes za svakodnevne aktivnosti kojima se nekada veselilo ili izbjegava igru s vršnjacima, dobiva loše ocjene i zanemaruje školske obaveze, udaljuje se ili gubi prijatelje, sve su to znakovi ovisnosti o medijima. Kako bi se ovisnost sprječila na vrijeme i izbjegle negativne posljedice koje utječu na razvoj djeteta, roditelji moraju postaviti vremensku granicu korištenja medija .

Djeca od druge do pete godine, trebala bi imati dnevno ograničenje od najviše sat vremena korištenja medija, ostaloj djeci se preporučuje do dva sata dnevno (Brezinščak i suradnici, 2018).

Tablica 1. Prikaz vremena koje djeca predškolske dobi provode uz ekrane.

Prema poliklinici za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabrog telefona iz 2017.

DOB DJECE	VRIJEME UZ EKRANE RADNIM DANOM	VRIJEME UZ EKRANE VIKENDOM
Dvije i tri godine	2 sata	2,3 sata
Četiri i pet godina	2,4 sata	3,1 sat
Šest i sedam godina	2,9 sati	3,6 sati

(Izvor: Brezinščak i suradnici, 2018, str.504)

Postavljanje granica prema Brezinščak i suradnici (2018) djeci pri uporabi medija

1. Ograničiti vrijeme koje dijete provodi uz medije.
2. Djeci mlađoj od dvije godine, smanjiti na najmanje moguće vrijeme korištenje medija ili ih čak u potpunosti izbjegavati.
3. Prilikom obroka, pred spavanje i u vrijeme igre, potrebno je ukloniti sve medije.
4. Provoditi što više vremena, čak i dana u prirodi s obitelji.

5. Potrebno je iskontrolirati vrijeme uz medije, kako bi dijete imalo vremena za igru, učenje, čitanje, pisanje, crtanje ili druženje s obitelji.
6. Ograničiti vrijeme uporabe medija, ukoliko dijete zanemaruje svoje obaveze.
7. Ugasiti sve uređaje kada se ne koriste.
8. Ne umirivati dijete uređajima.

Roditelji mogu osmisliti različite aktivnosti kojima će zaokupirati dijete. Potrebno je provoditi što više vremena s djetetom, igrajući se njime ili izrađivati nešto kreativno. Djecu se uvijek može uključiti u različite kućanske poslove, kao što su pranje suđa, pospremanje sobe, pečenje kolača, kuhanje ručka, ali naravno prilikom takvih poslova treba biti oprezan. Također, mogu se osmisliti različite igre na otvorenome u kojima će djeca rado sudjelovati. Primjerice igra skrivača, lovice, štafeta, graničar, nogomet i mnoge druge. Mogu se izrađivati ukrasi za blagdane ili različiti predmeti od plastelina, kolaža, glinamola i slično. Potrebno ih je uključivati u što više aktivnosti, kako bi ih odmaknuli od medija. Djeca korištenjem suvremene tehnologije gube maštu, a mašta je njihovo blago.

Digitalne tehnologije značajno su promijenile obiteljski život diljem svijeta. U digitalnim vremenima roditelji trebaju nadzirati vrijeme koje djeca provode ispred ekrana, osigurati sigurnost djece i regulirati njihovo ponašanje i ponašanje na internetu (Burns i Gottschalk, 2019).

Ranije razmotrene dimenzije i stilovi roditeljstva opisuju kako roditelji odgajaju i obrazuju djecu online koliko i offline. Hoće li roditelji pokazati isti roditeljski pristup online kao i offline, može, međutim, ovisiti o roditeljskom digitalnom znanju i vještinama, kao i njihovim stavovima prema korištenju digitalnih tehnologija.

Roditelji također koriste tehnologiju kako bi im pomogli u odgoju djece (tzv. e-roditeljstvo).. Budući da takva tehnologija može pojačati postojeće roditeljske tendencije: nova tehnologija nadzora olakšava pretjeranu zaštitu i kontrolu djece, a nova komunikacijska tehnologija omogućuje roditeljima koji pružaju podršku da ostanu blisko povezani s djecom i da pokažu toplinu i privrženost kada nisu u blizini. U isto vrijeme, tehnologija može ometati roditeljske zadatke.

Socijalizaciju čini integriranje pojedinca u društveni život, kroz prilagođavanje društvenim normama, to je stalni proces. Na nju utječu biološke pretpostavke i socijalne (primarni; roditelji i vršnjaci te sekundarni; škola, mediji, crkva... faktori socijalizacije) (Ilišin, 2003).

Najviše utječu primarni, a zatim sekundarni faktori. Masovni mediji su sredstva proizvodnje i distribucije medijskih sadržaja. Masovna kultura je stvorena prema normama industrijske proizvodnje, bez masovnih medija, ona propada. Komunikacijske teorije se bave pitanjima protoka i značenja, koje se mreže i tehnologije koriste za protok informacija i kako sama poruka utječe na gledatelja.

Kruženje informacija u medijima započinje od pošiljatelj koji šalje poruku do primatelja kroz medijske sadržaje, a zatim primatelj šalje povratnu informaciju pošiljatelju. Mediji nam omogućavaju da zadovoljimo svoje specifične potrebe (zabava, bijeg od stvarnosti, informiranje...).

Kod djece mediji su pomagalo socijalizacije, ali se mora voditi briga o vrsti medijskog programa, trajanju, sadržaju i uvjetima u kojima djeca gledaju te sadržaje. Najviše vremena djeca provode gledajući televiziju, a zatim na računalu. Važno je naglasiti da iako masovni mediji mogu pomoći djeci da lakše uče, informiraju te zabave.

Masovni mediji ako se koriste na neodgovarajući način, mogu postići suprotne efekte (depresija, samokritičnost, loš utjecaj na zdravlje...). Sve više djece slobodno vrijeme provodi pred televizijom ili u komentiranju medijskih sadržaja s prijateljima, a ta komunikacija opada kada je riječ o roditeljima (Ilišin, 2003).

Današnji svijet u kojemu odrastaju mladi, uvelike se razlikuje od nekadašnjih vremena. Velike promjene koje je donijela suvremena tehnologija, mijenja ne samo način komunikacije među djecom i odraslima, već i način na koji provodimo slobodno vrijeme, obavljamo svoj posao ili dovršavamo svakodnevne obveze.

5. PREZAPOSLENOST RODITELJA

5.1. Utjecaj prezaposlenosti roditelja na djecu i odgoj

Roditelji su prvi učitelji u djetetovu životu i igraju ključnu ulogu u oblikovanju njihovih odraslih života. S pojavom obiteljskog stila u kojem su oba roditelja na poslu, ovaj odnos roditelj-dijete također se suočio s pozitivnim i negativnim utjecajem. Roditelji imaju više raspoloživog dohotka koji mogu potrošiti na dijete, ali manje vremena za učinkovito druženje sa svojom djecom.

Ranije, sa zajedničkim obiteljskim sustavom, odgajanje djeteta uopće nije bilo teško jer je osim majke bilo više skrbnika za dijete. Tete, stričevi, bake i djedovi svi su pomagali u odgoju djece u obitelji. Suvremene obitelji su, međutim, iznikle kao gljive nakon kiše u današnjem turbulentnom i užurbanom načinu života, ostavljajući zaposlene roditelje gotovo bez ijednog člana obitelji kojem mogu ostaviti svoje dijete.

Ovaj stil roditeljstva imao je svoje pozitivne strane, ali i nekoliko nedostataka. To dovodi do viših razina zrelosti i iskustva koje roditelji mogu podijeliti sa svojom djecom, a istovremeno smanjuje značajno vrijeme koje bi mogli provesti s njima.

Prezaposleni roditelji, često se susreću s brojnim problemima. Poteškoće koje se javljaju, potrebno je riješiti na vrijeme, pritom, misleći na sebe kao roditelja, ali i na dijete. Često, prva poteškoća koja se prezaposlenim roditeljima javlja je čuvanje djeteta. Mnogi roditelji nisu u mogućnosti svoje dijete ostaviti baki i djedu na čuvanje. Stoga, su primoreni upisati dijete u vrtić ili zaposliti stručnu osobu koja će njihovo dijete čuvati dok su oni odsutni. Također, pojedini roditelji nisu u financijskoj mogućnosti dijete upisati u vrtić ili zaposliti stručnu osobu. Zato je čuvanje djeteta jedan od prvih i najčešćih problema koji se javljaju (Hanžek i suradnici, 2018).

Prethodno se navelo, ono što se sve više javlja kod roditelja je stres s kojim bi se trebali znati što bolje nositi te pronaći ravnotežu između poslovnih obaveza i roditeljstva. Kućanske poslove, također treba podjednako izvršavati. Ne treba očekivati od jedne osobe, primjerice majke, da sama obavlja kućanske poslove (Hanžek i suradnici, 2018).

Također, javlja se česti osjećaj krivnje ukoliko roditelji provode manje vremena s djecom zbog poslovnih obaveza. Osjećaj se treba prevladati i svoje slobodno vrijeme, roditelji trebaju kvalitetno iskoristiti s djetetom. Roditelji trebaju postaviti određene ciljeve u životu te ih kvalitetno izvršavati. Primjerice, trebaju odlučiti što im je bitno za roditeljstvo, a što za karijeru,

kako bi se mogli posvetiti objema obavezama, ne zanemarujući jednu ili drugu. Potrebno je isplanirati vrijeme, napraviti raspored i dobru organizaciju, kako bi olakšali sebi i drugima. Jasno postavljanje ciljeva, planiranje, postavljanje prioriteta i podijela obaveza, smanjit će stres i osjećaj krivnje te znatno olakšati čitavoj obitelji. Samim time, nastat će skladan obiteljski odnos, praćen ljubavlju i pažnjom, a to je ono što je najbitnije (Hanžek i suradnici, 2018).

Dijete zaposlenih roditelja, većinu vremena odvojeno je od oca i majke. Stoga, djeci treba pružiti pažnju i ljubav u neizmjenim količinama, kako nebi postali emotivno nestabilni i izgubili osjećaj privrženosti (Hanžek i suradnici, 2018).

Zaposleni roditelji i odgoj djeteta tema je koja je uvijek u centru pažnje. Odgoj djeteta kada oba roditelja rade vrlo je težak zadatak. Učinkovito roditeljstvo zahtijeva puno vremena, truda, predanosti i odricanja. Čak i ako je zaposlena majka spremna žrtvovati svoj posao za boljitak svojeg djeteta, ekonomski uvjeti u kući možda joj to neće dopustiti. Kako životni standard raste svakim danom, a inflacija je na vrhuncu, obitelj ne može preživjeti od zarade samo jednog člana obitelji. To tjera novopečenu majku da se vrati na posao što je prije moguće, nakon porodiljnog dopusta.

Ne samo novorođenčad, već i djeca bilo koje dobi, koja ne stignu vidjeti roditelje cijeli dan, susreću se s raznim problemima, a to su (Bianchi i Milkie, 2010):

- Djeca se osjećaju usamljeno i izostavljeno bez roditelja.
- Ova djeca često razvijaju osjećaj nesigurnosti
- Mogu se osjećati zapostavljeno
- Djeca neće moći podijeliti svoje probleme s roditeljima tijekom dana, a ponekad čak ni nakon što se roditelji vrate, ali su neumorna da bi ih slušala
- Nedostaje im ljubav, pažnja i briga koju zaslužuju
- Ova bi se djeca dugoročno mogla odvojiti od svojih roditelja budući da su provodila vrlo malo vremena s njima.
- Moraju ovisiti o drugima, čak i za neke osnovne potrebe poput hrane, presvlačenja itd.

Ekološki model razvoja djeteta da uloge i iskustva roditelja izvan obitelji, poput radnog mjesta, mogu imati značajan utjecaj na razvoj djeteta. Općenito, istraživanja o zapošljavanju roditelja uglavnom su se usredotočila na učinke radnog vremena i rasporeda na društveni i kognitivni

razvoj djece, često zanemarujući kako iskustva roditelja na poslu (npr. autonomija, samousmjerenje) mogu utjecati na njihovu djecu (Perry –Jenkins i suradnici, 2011).

Fokus na roditeljske radne uvjete, za razliku od samog radnog vremena, važan je ako želimo otkriti ključna područja intervencije na radnom mjestu koja mogu podržati zaposlene roditelje.

Postoje brojne praznine u trenutnoj bazi znanja koja povezuje zaposlenost roditelja i razvoj djece.

Prvo, gledajući dalje od jednostavne činjenice rade li roditelji ili ne, znamo malo o tome kako radna iskustva zaposlenih roditelja, osobito radnika s niskim primanjima koji imaju ograničena financijska sredstva i manje politika koje su usmjerene na obitelj od svojih kolega iz srednje klase, oblikuju obiteljski život i razvoj djeteta. Drugo, većina studija u ovom području usredotočena je na zaposlenost majki, zanemarujući kako su uvjeti posla očeva povezani s razvojem djece, iako zaposleni očevi provode više sati u ranoj skrbi za djecu (Bianchi i Milkie, 2010).

Konačno, rastuća istraživanja o razvoju djeteta ističu prvu godinu života kao posebno osjetljivo razdoblje u razvoju dojenčadi. Prva godina života je vrijeme kada radni uvjeti mogu igrati ključnu ulogu u oblikovanju sposobnosti zaposlenih roditelja da budu angažirani i osjetljivi skrbnici, što u konačnici utječe na razvoj djece.

Trenutna studija ima za cilj riješiti te nedostatke ispitivanjem kako su uvjeti majčinih i očevih poslova u radničkoj klasi, tijekom prve godine roditeljstva, izravno, i neizravno putem roditeljstva, povezani s problemima u ponašanju njihove djece i adaptivnim socijalnim vještinama u prvom razredu.

5.2. Povezanost radnog iskustva na poslu i razvoja djeteta

Iako je veliki broj istraživanja ispitao odnos između zaposlenosti majki, prvenstveno sati i rasporeda, i razvoja djece, manje se zna o tome kako iskustva zaposlenika na poslu, vezani su za razvoj djeteta.

Ova studija usredotočena je na radničku autonomiju na poslu, definiranu od strane Kohna i Schoolera (1982), kao "upotrebu inicijative, mišljenja i neovisnog prosuđivanja na poslu" jer oblikuje aspekte obiteljskog života. Kohn tvrdi da se radna iskustva odražavaju u stilovima

roditeljstva, tako da će roditelji koji rade u uvjetima visokog nadzora i ograničene autonomije vjerojatno koristiti više kontrolirajuće i kaznene stilove roditeljstva u kući, što zauzvrat predviđa negativnije ishode za djete.

U produžetku Kohnova rada, autori su postavili teoriju da će radnici koji imaju osjećaj kontrole na poslu vjerojatnije promovirati poticajno i manje kontrolirajuće kućno okruženje za djecu. Nadalje, pretjerano reaktivno i kontrolirajuće roditeljstvo povezano je s više problema u ponašanju (npr. agresija, hiperaktivnost) kod djece (Meteyer i Perry-Jenkins, 2009).

Tijekom 1990-ih, brojne empirijske studije dokumentirale su da je samostalniji i složeniji rad važniji od samog radnog statusa u odnosu na kvalitetu roditeljstva.

Meteyer i Perry-Jenkins (2009) otkrili su da veća složenost zanimanja u poslovima majki predviđa pozitivnije kućno okruženje, koje pruža veću kognitivnu stimulaciju, emocionalnu podršku i sigurnost za djecu. Nadalje studija je pokazala da majke i očevi sa složenijim i autonomnijim poslovima koriste pozitivnije, toplije i osjetljivije roditeljske vještine sa svojom djecom starom 5-7 godina, koriste manje restriktivno i koriste manje oštro roditeljstvo od strane očeva.

Niz studija povezano je autonomni rad s ishodima djeteta. Roeters, van der Lippe i Kluwer (2010) otkrili su da roditelji koji rade manje sati i imaju zanimljivije poslove provode više vremena sa svojom djecom, što zauzvrat predviđa kvalitetnije odnose roditelj-dijete.

Wheeler, Updegraff i Crouter (2015) otkrili su da je u obiteljima meksičkog podrijetla samousmjeravanje očeva prema poslu povezano s manjim sukobima između roditelja i adolescenata i, zauzvrat, boljom prilagodbom adolescenata.

Uzevši sve zajedno, istraživanja sugeriraju da se veća autonomija na poslu pretvara u proaktivnije i podržavajuće roditeljsko ponašanje kod kuće. Ili, nasuprot tome, roditelji koji su radili u kontroliranim okruženjima, s malo autonomije, vjerojatnije će to ponašanje donijeti kući u obliku veće kontrole i rigidnosti.

Osim toga, roditelji s malo autonomije u poslu će se uključiti u negativnije (npr. pretjerano reaktivne, kontrolirajuće) stilove roditeljstva koji će zauzvrat predvidjeti više problema u ponašanju i slabije adaptivne vještine kod djece.

Važno upozorenje za veliki dio istraživanja koja povezuju uvjete rada roditelja s razvojem djeteta je praksa pripisivanja karakteristika zanimanja, kako je definirano u Rječniku naziva zanimanja, iskustvima radnika o njihovim poslovima (Meteyer i Perry-Jenkins, 2009).

Iako je ovo kreativan pristup povezivanju karakteristika rada s poslovima radnika u nedostatku subjektivnih izvješća, pretpostavlja da svi pojedinci koji rade u određenom zanimanju imaju iste razine složenosti i autonomije na poslu.

Takav bi pristup većinu poslova radničke klase označio kao niske autonomije, što je pretpostavka za koju se istraživanje pokazalo da je neutemeljena. Ukratko, poslove unutar određenih slojeva društvene klase svi radnici ne doživljavaju na isti način (Perry-Jenkins i suradnici, 2011).

Iz perspektive politike, važno je razumjeti koji se uvjeti poslova niskog prestiža mogu doživjeti kao autonomni, budući da bi to znanje moglo poboljšati razvoj učinkovitih intervencija usmjerenih na poboljšanje radnih uvjeta za zaposlene roditelje s niskim primanjima.

5.3. Posao, roditeljstvo i rani razvoj djeteta

Novija istraživanja počela su se usredotočiti na pitanje vremena, posebno ispitujući utjecaj zaposlenja roditelja tijekom prvih godina djetetova života. Teorijski argument za to kako i zašto rano zapošljavanje roditelja, najčešće konceptualizirano kao zaposlenje majke, može utjecati na razvoj djeteta proizlazi iz opsežne literature iz razvojne psihologije koja ukazuje na kvalitetu ranog odnosa roditelj-dijete u oblikovanju dječjih socio-emocionalnih i kognitivnih sposobnosti. razvoj (Brooks-Gunn i suradnici, 2010).

Roditelji pružaju sigurnu osnovu za rani razvoj dojenčadi, kao i podršku i skele za obogaćivanje društvenih odnosa i kognitivnog razvoja. S obzirom na ključnu ulogu roditelja u ranom razvoju, zabrinutost da bi rano majčinsko zapošljavanje moglo utjecati na vrijeme i sposobnost majki da razviju sigurne i brižne odnose sa svojom djecom potaknula je najnoviji fokus na majčinsko zapošljavanje u prvim godinama djetetova života.

Niz studija podupire hipotezu o ranom životnom iskustvu. Costigan i suradnici (2003) otkrili su da izvještaji majki o negativnijim međuljudskim odnosima na poslu predviđaju smanjenje pozitivnog roditeljstva njihove bebe od 9 do 12 mjeseci starosti.

Gledajući mnogo dulje vremenske okvire, Yetis-Bayraktar i suradnici (2013) otkrili su da je majčina istovremena profesionalna složenost, definirana kao autonomija i nadzorne odgovornosti, pozitivno povezana s akademskim uspjehom njihove djece u dobi od 6 do 13 godina. Osim toga, složenost zanimanja majke u prve 3 godine djetetova života bila je povezana s kasnijim pozitivnim akademskim rezultatima djece u školi, s većim prednostima za matematičke sposobnosti dječaka. Radni uvjeti očeva nisu bili povezani s roditeljstvom. Brooks-Gunn i suradnici (2010) otkrili su da rano zaposlenje majke u prva tri mjeseca djetetova života predviđa više eksternalizirajućeg ponašanja u dobi od 4,5 godine; međutim, majčinska osjetljivost i pozitivno kućno okruženje ublažili su ovaj negativan odnos.

Značajna baza istraživanja pruža dokaze da rano zapošljavanje roditelja može biti ključno u postavljanju pozornice za kasnije razvojne ishode kod djece, a taj proces može biti posredovan kroz stilove roditeljstva.

5.4. Društveni kontekst, zapošljavanje roditelja i razvoj djeteta

U aktualnom istraživanju postavlja se pitanje oblikuje li socijalno-ekološka niša obitelji s niskim primanjima s dvojnim primateljima jedinstven način na koji se odvijaju procesi između posla i obitelji.

Lucas-Thompson i suradnici (2010) proveli su meta-analizu 69 studija kako bi sintetizirali istraživanje koje povezuje zaposlenost majke tijekom djetinjstva i ranog djetinjstva s razvojnim ishodima djece. Otkrili su da, uz nekoliko iznimaka, "rano zapošljavanje nije bilo značajno povezano s kasnijim postignućima ili internalizirajućim/eksternalizirajućim ponašanjem" kod djece. Naknadne analize otkrile su, međutim, da je društvena klasa ublažila ove nalaze tako da je rano zapošljavanje imalo skromne, ali korisne učinke na ishode djece u obiteljima s niskim prihodima, i nešto više negativne učinke u obiteljima s visokim stupnjem zaposlenosti.

Kada se promatraju uzorci obitelji s niskim prihodima, brojne su studije otkrile pozitivne povezanosti s majčinskim zapošljavanjem u ranoj dobi djece i pozitivnim ishodima za djecu. Pretpostavlja se da koristi od zaposlenja majki u kontekstima s niskim SES-om, gdje radna mjesta donose ekonomsku stabilnost i financijska sredstva, mogu nadmašiti potencijalno negativne učinke smanjenog vremena koje majka provodi s djecom. Na primjer, Coley i

Lombardi i Coley (2013) u uzorku zaposlenih afroameričkih i latinoameričkih obitelji s niskim primanjima, da su djeca čije su majke rano zaposlene imala bolje socioemocionalno funkcioniranje u usporedbi s vršnjacima čiji su majke bile nezaposlene, koristeći iste podatke, Lombardi i Coley (2013) otkrili su da su majke s visokom kvalitetom posla (tj. prihodima i osiguranjem) i stabilnim poslom imale djecu s višim vještinama čitanja i matematike te manje emocionalnih problema i problema u ponašanju nego majke s niskokvalitetnim poslovima.

Konceptualizacija kvalitete rada ovih autora, s fokusom na plaće i osiguranje, jasno pomiče istraživanje izvan dosadašnjeg naglaska na radnom statusu majke ili radnom vremenu; međutim, ostaju pitanja kako su radnička iskustva s poslovima s niskim primanjima, kao što je percepcija autonomije, povezana s kvalitetom roditelja i dobrobiti djeteta.

6. ODGOJ DJECE DANAS

6.1. Odgoj djece u suvremenom načinu života

Danas, u suvremeno doba, odgoj se smatra procesom između roditelja i djeteta. U međusobnoj interakciji, pridaju značenje jedni drugima, s određenim i različitim ciljevima i očekivanjima, ali uz poštovanje i međusobnu prilagodbu (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

Snažan je to odnos između djeteta i roditelja, koji je podložan promjenama i fleksibilnosti, bez nametanja moći s roditeljske strane. Ponekad se roditelji teško odriču moći koja se vuče iz tradicionalnog odgoja jer ne prihvaćaju olako činjenicu, kako oni kao stariji mogu svejedno naučiti nešto od djece. Također, trebaju reagirati na djetetove potrebe i pojedine želje, s velikom dozom razumijevanja i odgovornosti, ali pripaziti kako dijete nebi preuzelo ulogu roditelja, to jest, uz doziranje pojedinih granica (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

Djeca imaju pravo na normalan život, lijepo i veselo odrastanje te kvalitetan odgoj, bez nasilja. Nasilje se ne odnosi samo na nasilje u fizičkome ili psihičkome smislu, nego na bilo koji oblik nasilja kao što je prekomjerna doza kontrole nad djetetom, razne vrste kažnjavanja česte i nekontrolirane zabrane i naredbe. Također, to ne znači da roditelji ne trebaju djetetu postaviti određene granice, prenositi osobna vjerovanja, pokazati im primjeren i poželjan način ponašanja, čak i zabraniti pojedinu aktivnost, upućivati ih kroz život, jednostavno reći „ne“ u pojedinim situacijama (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

Uloga i zadaća roditelja je odgajati dijete na pravilan način, voditi ih i prolaziti s njima kroz odrastanje, upoznavajući ih sa svijetom i društvom koje ih okružuje, brinuti se za njihovu sigurnost, usmjeravati ih, upućivati i učiti istinskim vrijednostima. Navedene činjenice trebaju izvršavati uz dozu određenih granica. Bitno je kako se i na koji način nešto obavlja, a ne samo što se obavlja.

Prema Buljan Flander i Ćorić Špoljar (2018) u današnje vrijeme, roditelji često traže pomoć stručnjaka, živeći u strahu kako će njihovo dijete nadmašiti njihovu ulogu i preuzeti ju na neki način. Zbog toga roditelji trebaju postaviti određene granice, u kojima neće pretjerivati kako one nebi postale određena vrsta nasilja. Također, roditelji djetetu trebaju osim ljubavi i pažnje, dati slobodu za provedbu djetetovih frustracija jer ih uče svladavanju prepreka u kojima se često nađu.

Prema Buljan Flander i Ćorić Špoljar (2018) roditelj granice treba postaviti prilikom početka samog odrastanja i procesa odgoja, kako bi si olakšali, ponajviše u vrijeme adolescencije djeteta, koje je tada priloženo različitim promjenama i iskušenjima, u kojima će ponekad morati reći „ne“. Prilikom postavljanja određenih granica, roditelj mora biti svjestan da treba uvažiti svoje i djetetove potrebe. Granica se postavlja i dogovara prije same primjene, kako nebi izgledala kao rezultat trenutnog roditeljevog raspoloženja ili mišljenja i kako nebi utjecala na međusobni odnos. Potrebno ih je postavljati s ljubavlju, pažnjom, uvaženošću i velikim poštovanjem između roditelja i djeteta, bez osjećaja straha i provođenja naredbi. Ukoliko je određeno ograničenje odogovreno bez iznimke, tada roditelj u niti jednoj situaciji ne smije popustiti djetetu jer dijete iz toga može izvući poruku neozbiljnosti, nepovjerenja i nepoštivanja dogovorene granice.

Djeca prilikom odrastanja i odgoja, uče po modelu. Modelu u kojem se nalaze stavovi, razmišljanja, ponašanja i reakcije roditelja u pojedinim situacijama, koje dijete proučava, usvaja i preuzima jer taj model vidi očima. Prije usvaja takav model, nego ono što samo čuje od strane roditelja. Također, dijete će biti poslušnije, s većom dozom poštovanja i prihvaćanja roditelja, ukoliko se sam roditelj na isti takav način odnosi prema njemu (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

Brinući se o sigurnosti i stabilnosti, pružajući ljubav i toplinu, pridavajući pažnju, postavljajući određene i potrebne granice, uz neka pravila ponašanja, ali s dozom oprosta i uvažavanjem djetetovih želja, potreba i stavova, roditelj na pravi način odgaja svoje dijete. Koje će biti odgojeno i naučeno pružiti ljubav, iskrenost, strpljenje i poštovanje ljudima oko sebe (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

6.2. Utjecaj internet i digitalizacije

Iskustva koja smo proživjeli tijekom djetinjstva definiraju nas u budućnosti u odraslu osobu. Djeca 21. stoljeća, provela su svoje djetinjstvo u dobu masovnih medija, iz kojih se najviše ističu internet i društvene mreže, zatim u dobu konzumerizma, globalizacije, terorističkih napada, ekonomskih i političkih promjena itd. Ove promijene dovele su do razvoja nove generacije djece, koja svijet vide na drugačiji način.

Djecu koja su u djetinjstvo provela u stalnom doticaju s odraslim svijetom, organiziranju vlastitog vremena, najčešće uz televiziju, internet, vide-igrice itd. Suvremenu djecu najviše je odgojilo samo društvo i vršnjaci jer su većinu vremena upravo provodili s vršnjacima ili u doticaju s odraslim sadržajem putem medija. Roditelji novog doba najčešće nemaju dovoljno vremena za odgoj djece, radi sve veće zaposlenosti oba roditelja. Takve obitelji svoju djecu šalju u odgojno-obrazovne ustanove, kao što su male škole, jaslice i kasnije osnovu školu. Zbog takvog načina odgoja, djeca razvijaju i stječu različita znanja i iskustva, što rezultira njihovom brzom odrastanju i poimanju svijeta (Car, 2013).

Prema Hughu Cunninghamu 50-ih godina prošlog stoljeća počele su se događati promjene u društvu koje su utjecale i na odrastanje djece, do te mjere da se spominje i nestajanje djetinjstva. Te promjene utjecale su i na nestajanje moralnih autoriteta, roditelji su postali popustljiviji, djeca se u ranoj dobi susreću sa sadržajima za odrasle i to ponajviše u medijima.

Glavni uzrok nestanka djetinjstva je prerano uključivanje djece u svijet odraslih i to putem televizijskih sadržaja, video-igrica, djeca postaju potrošači u ranoj dobi, a roditelji ne znaju kako to kontrolirati.

Prema Postmanu (1982) moderne kulture, supkulture, vraćaju nas u razdoblje srednjega doba, nepismenosti, doba kada pojam djetinjstva nije postojao jer nije bilo razlike u učenju, radu ili znanju odraslih i djece. Ideja djetinjstva se javlja tek pojavom pismenosti i javnom naobrazbom (između 1850-ih i 1950-ih godina).

U suvremenom dobu (21. stoljeće) pojavom masovnih medija, nema više tajni, sve je dostupno javnosti, a bez tajni nema djetinjstva jer da bi ga bilo dijete mora stalno biti znatiželjno u vezi svijeta i samoga sebe, a danas mu je to sve dostupno jednim klikom na računalu.

Suvremeno djetinjstvo, označava djetinjstvo 21. stoljeća, koje se ubrzano razvija. Najviše problema imaju roditelji i profesionalni odgajatelji koji su zaduženi za razvoj mladih umova i njihovu socijalizaciju u društvu.

Suvremeno djetinjstvo povezano je s nestajanjem djetinjstva, ubrzanim odrastanjem koje rezultira emocionalnoj ne spremnosti na dinamičan i stresan život te medijski pritisak na djecu. Profesorica Mirjana Šagud spominje pojam „o djeci bez djetinjstva“ koji se poistovjećuje s

tehničko-tehnološkom i informatičkim prednostima suvremenog društva, a te prednosti su i glavni razlog pojave „djece bez djetinjstva“.

Također se spominje i pojam djeteta kojeg se definira kao „odrasli na čekanju“, a djetinjstvo se smatra period u kojem dijete treba postati jedinstvena osoba u društvu, odnosno odrasla osoba. Suvremeno društvo je dovelo do nestajanja granice između odraslosti i djetinjstva. One se međusobno preklapaju, djeca se uvode u svijet odraslih u ranoj životnoj dobi. Možemo reći da su mediji glavni uzrok ubrzanom odrastanju djece i nestajanju djetinjstva.

Djeca su od rođenja okruženi modernom tehnologijom, ali tek kada postanu svjesni svoje okoline, kada počnu govoriti, čitati i učiti, oni tada postaju pasivni sudionici u suvremenim društvima. Mediji najviše iskorištavaju svoj položaj, prikazujući sadržaje za starije u terminima kada djeca najviše gledaju televiziju ili prikazuju sadržaj (crtiće) koji su ne etični i koji usmjeravaju dijete na krivi put. Zato danas možemo reći da je djetinjstvo institucionalizirano, odnosno da je odrastanje pod velikim utjecajem društva.

Suvremena djeca se zato razlikuju od djece iz prošlosti, koja su vrijeme provodila na ulici u igri i interakciji s drugima, imali su bolji obiteljski odgoj, dok su suvremena djeca orijentirana na medije i provode više vremena i odgojno-obrazovnim institucijama, nego u obitelji. Razlog ovih promjena je upravo, modernizacija društva, jačanje medija, tehnologije i veća zaposlenost žena.

6.3. Pojam digitalizacije te implementacija digitalizacije u predškolskoj ustanovi

Proces digitalizacije kardinalno modificira format obrazovanja, vezan je ne samo za pretvorbu informacija u digitalni format već i za infrastrukturne, organizacijske, bihevioralne sastavnice ukupnog obrazovanja svih obrazovnih subjekata različitih razina. Analiza studija u području digitalnog obrazovanja na sveučilištima pokazuje da novi format obrazovanja, zajedničko djelovanje nastavnika i studenata karakteriziraju očite prednosti: dostupnost, kontinuitet, individualna obuka, mogućnost izbora (Selwyn, 2019).

Slika 1. Prikaz korištenja tableta u odgoju predškolske djece

(Izvor: <https://theeducationhub.org.nz/digital-technologies-in-early-childhood-education/>)

Stoga se u razvijenim zemljama online koncept obrazovanja definira ne kao trend, već kao glavna opcija. Istodobno, postoje određeni nedostaci koji utječu na kvalitetu odgoja i obrazovanja: niska interaktivnost, upitna kontrola naučenog gradiva, primitivnost kompetencija.

Digitalizacija odgoja i obrazovanja zahtijeva od učenika veću odgovornost za kvalitetu svog obrazovanja, budući da je značaj pohađanja odne nastave sve manji

Digitalna transformacija društva izravno se odražava na sve razine obrazovnog sustava, a s vremenom će biti sve snažnija. Čini se da su i studenti i odgojitelji bili nespreni za takve procese.

Unatoč pitanjima smanjenja negativnog utjecaja digitalnih tehnologija na razvoj osobnosti, opravdanosti njihove primjene u ranim fazama društvenog i osobnog razvoja, autori su odredili izvore za daljnja psihološka i pedagoška istraživanja, modernizaciju ustaljenih tradicija u obrazovanju, osposobljenost učitelja. da se brzo prilagodi novim stvarnostima (Selwyn, 2019).

Implementacija digitalnih tehnologija na svim razinama obrazovanja, s jedne strane, osigurava kontinuitet obrazovne aktivnosti u uvjetima prisilne karante, a s druge strane otvara niz pitanja.

Utjecaj digitalnog obrazovanja na razinu svladanosti nastavnog gradiva kod učenika i formiranje općekulturnih i predmetnih kompetencija nije detaljnije analiziran.

6.4. Upotreba digitalne tehnologije i alata u predškolskoj ustanovi

Niz digitalnih alata koristi se u svakodnevnim aktivnostima predškolske ustanove, kao što su računala, digitalne kamere, beameri, mikroskopi, skeneri, pametni telefoni i tableti uključujući različite vrste softvera.

Jernes i suradnici (2010) također su otkrili da učitelji navode niz znanja i kompetencija koje su djeca stekla korištenjem digitalnih alata. Kroz aktivnosti s digitalnim alatima djeca uče slova, brojeve, boje i brojke. Također uče koordinaciju oko-ruka, digitalni vokabular, kako internet funkcionira i kako općenito pristupiti digitalnim alatima (Jernes i suradnici, 2010).

Ove kompetencije usmjerene su na pojedince, ali djeca dalje razvijaju društvene vještine kao što su suradnja, čekanje na red i pokazivanje poštovanja prema drugima. Učitelji aktivno rade na uključivanju djece u korištenje digitalnih alata

Lindeman i suradnici (2021) zagovaraju suradničko učenje temeljeno na igrama, koje povećava motivaciju za učenje i potiče djecu da doprinose grupi. Druga suradnička aktivnost proučavana u Švedskoj uključuje rad s interaktivnim bijelim pločama (Bourbour, 2020), gdje su procesi učenja vidljivi tijekom rada na zidu. Bourbour je u svom istraživanju otkrila da je interaktivna ploča promijenila nastavu na način koji nije usporediv s uređajima s malim zaslonima.

Tablet je postao sve češći alat u predškolskim ustanovama i čini se da se smatra dopunom tradicionalnim aktivnostima, njihovo je umrežavanje u predškolske ustanove složen proces, a to učiniti potrebno je vrijeme.

Kako se tableti koriste ovisi o tome tko preuzima inicijativu: djeca preferiraju igru, igru, zabavu ili samo opuštajuće aktivnosti, dok učitelji pokreću pedagoške aktivnosti ili pokušavaju motivirati djecu da se pridruže aktivnostima koje vode učitelji.

Tablica 2. Prikaz pripremljenosti odgajatelja za korištenje digitalnih tehnologija u svom radu posljednjih pet godina na razini Europske unije

Godina	Postotak pripremljenosti
2017.	34 %
2018.	39 %
2019.	45 %
2021.	71 %
2022.	78 %

Izvor: Izrada autorice prema dostupnim podacima

Tablete koriste i učitelji za administraciju. Iako se čini da je digitalna dokumentacija savršen oblik dokumentacije, također se može reći da digitalna komunikacija sa roditeljima može biti kompliciranija.

Nije sama tehnologija važna, već prisutnost učitelja i ono što rade ključni za korištenje digitalnih alata na smislen način s djecom. Učenju pridonose prisutni učitelji koji mogu anketirati, pomoći, ohrabriti, pohvaliti, ali i podržati kada se pojave poteškoće i frustracije.

6.5. Stavovi odgajatelja o digitalnim alatima

Pokazalo se da na rad odgajateljima s digitalnim alatima utječu njihovi stavovi prema njima, te da njihovi stavovi mogu utjecati na to u kojoj su mjeri digitalni alati dostupni ili vidljivi djeci, odnosno koja pravila postoje o njihovom korištenju. Digitalna kompetencija se u nekoliko studija smatra aspektom demokracije (Nilsen, 2018).

Prema Lindemanu i suradnicima (2021) predškolski odgajatelji suočavaju se s ciljem stvaranja obrazovnog okruženja sposobnog pomoći djetetu da se integrira u brzo promjenjivi visokotehnološki svijet znanja i informacija, uzimajući u obzir integrirani pristup: znanost–tehnologija–inovacija.

Međutim, suvremeni hrvatski sustav predškolskog odgoja postaje sve prikladniji zahtjevima društva otkad je Hrvatska ušla u Europsku uniju. Na primjer, Finska i Švedska već pružaju

studijske digitalne kompetencije u programima predškolskog odgoja. Pretpostavlja ne samo korištenje tehnologija od strane odgajatelja tijekom nastave, već i upoznavanje djece s medijskim elementima, rukovanje medijskim datotekama i rad s opremom. To je izazov profesionalnim vještinama i učinkovitosti nastavnika koji za to ponekad nisu spremni.

Zadaća odgajatelja je prilagoditi suvremeno dijete životu u digitalnom svijetu, kritički se odnositi prema tehnologijama i koristiti njihove prednosti. Glavni nastavni alat u ovom aspektu trebala bi biti digitalna igra pomoću namjenskih aplikacija i softvera.

Pri tome je važno očuvanje emocionalne i psihičke dobrobiti djeteta, obrazac i sadržaj odgoja i obrazovanja u skladu s dobi i individualnim sposobnostima i mogućnostima, zdravstvena sigurnost, zadovoljstvo obitelji i djeteta uslugama predškolske ustanove.

Enochsson i Ribaeus (2020) otkrili su da različiti pogledi na demokraciju također dovode do različitih pogleda na korištenje digitalnih alata u istočnoj i srednjoj Europi. Učitelji također mogu smatrati digitalne alate prijatnijom, a neki su zabrinuti zbog digitalne tehnologije koja ograničava kreativnost djece i uzrokuje zdravstvene probleme.

Učitelji iz Europe općenito smatraju digitalne alate važnima za učenje, ne samo u sadašnjem trenutku, već i za pripremu djece za njihovu budućnost, uključujući njihovu pripremu za školu. Odrasli i djeca mogu imati vrlo različite perspektive o trenutnoj digitalnoj tehnologiji, stoga je vrlo važno uključiti djecu u proces implementacije digitalnih tehnologija u predškolskoj ustanovi.

U digitalnom dobu, odgajateljima i nastavnicima je potrebna kompetencija za stvaranje aktivnosti temeljenih na tehnologiji, koje moraju predstavljati visokokvalitetne situacije učenja i odgajanja.

Istraživanje je pokazalo da odgajatelji općenito imaju poteškoća u oba aspekta. Treba ih poticati da sudjeluju u stručnom usavršavanju kako bi im se pomoglo da razumiju dostupne pedagoške mogućnosti i kako tehnologija može doprinijeti napretku predškolske ustanove, kao i da pronađu rješenja u nepredviđenim situacijama.

Unatoč pozitivnim pogledima na tehnologiju, odgajatelji u studiji pokazuju nizak stupanj pedagoškog angažmana s digitalnom tehnologijom u svojim pedagoškim praksama, a također i ograničenu svijest o svojoj pedagoškoj ulozi. Stavovi i znanje nastavnika o digitalnim alatima

mogu se razviti kroz stručno usavršavanje. Nekoliko istraživača tvrdi da učitelji trebaju prilično naprednu razinu kompetencija u kombinaciji s vlastitom pokretačkom snagom kako bi djeci omogućili razvoj digitalnih kompetencija (Nilsen, 2018).

6.6. Potrebni preduvjeti

Informacijska tehnologija može biti pozitivan doprinos ranom obrazovanju i odgoju, ali rano obrazovanje i odgoj treba ažurirati kako bi se razumjelo koja su znanja i vještine potrebni djeci da mogu u potpunosti sudjelovati u digitalnom društvu, i ovdje i sada i kao buduće odrasle osobe.

Slika 2. Prikaz korištenja tehnologije od strane djeteta

(Izvor: <https://digitalllearning.eletsonline.com/2018/09/technologys-role-in-imparting-early-childhood-education/>)

Poznavanje tehnologije je važno, kada softver dolazi s uputama, koristi se učinkovitije. Poznavanje različitih metoda također je važno, kao i poznavanje načina nastupa u digitalnom kontekstu kao mentora i instruktora, dok se u isto vrijeme odnose na politiku i praktične okvire. Nisu pronađene jasne veze između korištenja digitalne tehnologije i učenja; umjesto toga učenje uglavnom ovisi o kontekstu.

Blum-Ross i Livingstone (2018) zagovaraju proširenje diskursa o korištenju digitalnih alata kod djece izvan vremena pred ekranom i na način na koji djeca koriste i mogu koristiti takve alate. Predložili su alternativne okvire za analizu dječje upotrebe digitalnih alata u okruženjima učenja temeljenim na igri. Opisali su složenost polja i način na koji se dječja upotreba digitalnih alata može promatrati kao epistemička igra, te kako primjena digitalizacije u predškolskoj ustanovi nije samo pitanje obrazovanja i odgoja, već i socijalizacije.

Ukratko, ovaj rad pokazuje da učitelji vide potencijal korištenja digitalnih alata u predškolskoj ustanovi i da ih također koriste u određenoj mjeri. Međutim, postoji potreba da odgajatelji potpunije razumiju kako pripremiti djecu za digitalno društvo, i to na način koji ima smisla za najmlađu djecu.

7. USPOREDBA NEKADAŠNJEG I DANAŠNJEG ODGOJA

Nekada je odgoj djece bio određen posebnim i striktnim mjerama odgoja. Djeca nisu imala pravo na individualnost i vlastito kritičko mišljenje te je tako sustav i samo društvo funkcioniralo. Muškarci su zarađivali i donosili, kako bi se reklo kruh u kuću, a žene su ostajale kod kuće te čistile, kuhale, peglale, prale i vodile brigu o djeci. Djeca su pomagala roditeljima u kućanskim i vanjskim poslovima, s neizmjernim poštovanjem i poslušnosti prema roditeljima. Tradicionalni odgoj, godinama se prenosio s generacije na generaciju (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018).

Nekada, u obitelji, svaki član imao je određenu „ulogu“. Muževi su odlazili na posao, a žene su odgajale djecu i vodile brigu o kućanskim poslovima. Rijetko su oba roditelja bila zaposlena jer se to smatralo nepotrebnim.

“Sramota” je bila da žena odlazi na posao jer je njezin jedini posao bio kuhati ručak, čistiti, izvršavati odgojne obaveze i igrati se s djecom. Muževi su bili, kako se često zna reći „glava kuće“ te su oni brinuli o ekonomskoj sigurnosti. Također, većina kućanstava imala je domaće prehrambene proizvode, koji su uveliko uštedjeli zarađeni novac. Djeca su vrijeme provodila s majkama, djedovima i bakama. Provodeći vrijeme više s majkama, nego s očevima, imala su veću privrženost prema majci. Očevi su svojom odsutnošću i strožim karakterom postali sve udaljeniji od djece.

Također, nekada nije bilo stresa kao danas te je svaki član obitelji znao svoj dnevni zadatak. Danas je došlo drugo vrijeme, obaveze i prezaposlenost roditelja, koje čine velike promjene.

U današnje vrijeme roditeljima je teško uskladiti svoje poslovne i privatne obaveze s ulogom roditeljstva. Roditeljima su karijera i roditeljstvo najvažnije životne uloge, koje se često nađu u međusobnim sukobima. Svaka životna uloga nosi određenu opterećenost i stres, kako posao, tako i roditeljstvo (Hanžek i suradnici, 2018).

Na poslu se susretnemo s radnim stresom, kojeg mogu uzrokovati poslodavac, kolege, a često i sam posao koji se obavlja. Potrebno je dobro organizirati posao te ga odrađivati u ugodnoj atmosferi s dobrim odnosima među kolegama i šefom (Hanžek i suradnici, 2018).

Također, roditelj treba imati obiteljsku potporu jer će tako imati manjak grižnje savjesti što nije u potpunosti s obitelji. Stres koji se javlja unutar obitelji, često je uzrokovan zadacima, to jest kućanskim poslovima koji se obavljaju svakodnevno. Roditelji trebaju međusobno, uključujući i

djecu, raspodijeliti kućanske poslove te ih izvršavati zajedničkom suradnjom, kako bi smanjili stres unutar obitelji (Hanžek i suradnici, 2018).

Roditelji su primoreni biti zaposleni ako ne oba barem jedan roditelj jer time osiguravaju ekonomsku sigurnost cijeloj obitelji. Ekonomska to jest financijska sigurnost, osigurava i zadovoljstvo unutar obitelji, a samim time i međusobni sklad članova. Nezaposleni roditelji češće su depresivni, tjeskobni i nervozni, što utječe na njihovo psihičko i fizičko zdravlje. Samim time, sklad u obitelji, mijenja se u sve češće razmirice i sukobe u odnosima (Hanžek i suradnici, 2018).

Brojna istraživanja pokazala su kako zaposlenost roditelja donosi pozitivne i negativne utjecaje u obitelji. Pozitivni utjecaji su, kao što se prethodno navelo, sklad i ekonomska sigurnost u obitelji. Negativni utjecaj je preopterećenost i prezaposlenost, što dovodi do manjka vremena provodenog s obitelji, a ono može imati velike posljedice prilikom odgoja i na samo dijete.

Potrebno je osvrnuti se na uključenost djece u odgojno-obrazovni sustav. Svako dijete trebalo bi imati pravo i mogućnost odlaska u predškolsku ustanovu. Treba pronaći način kojim se djeci slabijeg socijalnog statusa to može omogućiti.

Prema Bouillet (2018) u pojedinim lokalnim zajednicama, prevelike su razlike koje se ne mogu znemariti, što se tiče obuhvaćenosti djece rane i predškolske dobi koja imaju pristup predškolskom odgoju s obzirom na njihov ekonomski status. Otežani pristup predškolskim ustanovama nepovoljno se odražava na pristupačnost predškolskog odgoja djeci u ranjivim situacijama. Djeca ruralnog područja, slabijeg socijalnog statusa, teže se uspijevaju upisati u predškolske ustanove. Primjerice veća nezaposlenost roditelja, rezultira padom upisa djece u predškolske ustanove.

Upis, to jest, boravak djece u predškolskim ustanovama, uvelike pomaže roditeljima prilikom zaposlenja. Za vrijeme boravka u predškolskoj ustanovi dijete proširuje svoje znanje, stavove i gledišta, razvija motoriku i interakciju s drugom djecom. Djeca su zbrinuta, a roditelji se bezbrižno mogu posvetiti privatnim i poslovnim obavezama. Nakon dnevnih obaveza roditelja i djece, slobodno vrijeme mogu iskoristiti u zajedničkom druženju. Samim time dolazi do zadovoljnijeg i skladnijeg odnosa unutar obitelji.

8. ZAKLJUČAK

U prošlosti, ali i danas slika djeteta i djetinjstva imala je svoje uporište na pedagoškoj tradiciji, koja se temelji na utjecaju humanističkih pedagoga, kao što su: Pestalozzi, Rousseau, Montessori i mnogi drugi. Dijete se smatralo subjektom vlastitog razvoja, a u suvremenom društvu ta slika se mijenja i orijentirana je na postepeno uvođenje djeteta u društvo putem socijalizacije.

Važno je naglasiti da društvo nije jedini čimbenik koji je utjecao na promjene u djetetovom djetinjstvu, također su utjecale predodžbe roditelja o djeci. Sami pojmovi djeteta i djetinjstva su konstrukcije, koje se razlikuju u pristupima i istraživačkoj metodologiji, ali povezani su kroz razumijevanje djeteta kao subjekta društvenog i individualnog razvoja.

Dijete, a osobito djetinjstvo krajem 20-tog stoljeća i dvadesetprvog razlikuju se u novom pogledu djece na svijet koji ih okružuje. Povijesna događanja koja su se odvijala u RH bitno su utjecala na razvoj djece i na njihovo djetinjstvo krajem dvadesetog stoljeća, djeca su bila slobodnija, kreativnija, na ulici, u druženju s vršnjacima i roditeljima. Kraj rata, ulazak u moderno društvo dvadesetprvog stoljeća, dovelo je i do promjena u razvoju djeca i djetinjstva.

Globalizacija, ravnopravnost žena, razvoj tehnologije, novi pogled na svijet, utjecao je i na djetinjstvo djece, smanjuje se kreativnost, druženje s vršnjacima i roditeljima, gube se stare norme ponašanja, osobito kulturnost prema starijim osobama i dolaze moderne norme, koje su orijentirane samo na što većoj produktivnosti, bez prevelike kvalitete. To se može usporediti i s današnjom djecom, što god radili, rade mehanički, dok u prošlosti i mali rad hranio je dušu i tijelo i za djecu je bio poučan.

Uključivanjem djece u odgojno-obrazovni sustav, djeca razvijaju emocionalni status u sigurnom i bezbrižnom okruženju. Stječu znanje i prijatelje s kojima razvijaju međusobnu interakciju, popraćenu empatijom jedni prema drugima. Također, razvijaju svoje emocije i stavove, koji će im doprinosti u budućnosti. Što rezultira zadovoljstvom kod roditelja i u obiteljskim odnosima općenito.

LITERATURA

1. Ashdown, D., Bernard, M. (2011). Can explicit instruction in social and emotional learning skills benefit the social-emotional development, well-being, and academic achievement of young children? *Early Childhood Education Journal*, 39(6), str. 397-405.
2. Bašić, S. (2011). „(Nova) slika djeteta u pedagogiji djetinjstva“, u: Maleš, Dubravka (ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: Zavod za pedagogiju, str. 19-36.
3. Mascheroni, G., Ponte C., (Eds.), *Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age*. Dostupno na <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1265024/FULLTEXT02.pdf. Pristupljeno 18. lipnja 2023.
4. Bouillet, D. (2018). *S one strane inkluzije djece rane i predškolske dobi*. Izvješće o provedenoj analizi pristupačnosti kvalitetnog ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djeci u ranjivim situacijama u Hrvatskoj. Dostupno na <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://www.unicef.org/croatia/media/666/file/S%20one%20strane%20inkluzije%20djece%20rane%20i%20pred%C5%A1kolske%20dobi.pdf>. Pristupljeno 23. kolovoza 2023.
5. Bourbour, M. (2020). Using digital technology in early education teaching: learning from teachers' teaching practice with interactive whiteboard. *International Journal of Early Years Education*, Vol. 31(1), str. 269-286.
6. Bornstein, M. (2019). *Handbook of Parenting: Volume I: Children and Parenting*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
7. Buljan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja: Praktični priručnik o suvremenom odgoju za roditelje i odgojitelje*. Sveta Nedjelja: Geromar d.o.o.
8. Burns, T., F. Gottschalk (2019). *Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age*. Dostupno na <https://www.scribd.com/document/472754032/Oecd-Educational-Research-and-Innovation-Educating-21st-Century-Children-Emotional-Well-Being-in-the-Digital-Age-2019-libgen-lc-pdf>. Pristupljeno 1. lipnja 2023.
9. Car, S. (2013). Adolescencija 21. stoljeća: društvena uvjetovanost, temeljne karakteristike i pedagoški izazovi, *Pedagogijska istraživanja* 10(2), 285-292.

10. DeVries, R. (1997). Piaget's social theory. *Educational Researcher*, 26(2), str. 4-17.
11. Domitrovich, C., Durlak, J., Staley, K., Weissberg, R. (2017). Social-emotional competence: An essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child Development*, 88(2), str. 408-416.
12. Enochsson, A.-B., Ribaeus, K. (2020). "Everybody has to get a chance to learn": Democratic aspects of digitalisation in preschool. *Advance online publication journal*, Vol. 49(6), str. 1087-1098.
13. Fish, A.M., Li, X., McCarrick, K., Butler, S.T., Stanton, B., Brumitt, G.A., Bhavnagri, N.P., Holtrop, T., Partridge, T., (2008). Early Childhood Computer Experience and Cognitive Development among Urban Low-Income Pre-schoolers. *Journal of Educational Computing Research*, Vol. 38(1), str. 97-113.
14. Grolnick, W. (2002). Antecedents and consequences of mothers' autonomy support: an experimental investigation, *Developmental Psychology*, Vol. 38(1), str. 143-155.
15. Jernes, M., Alvestad, M., Sinnerud, M. (2010). "Er det bra, eller?" Pedagogiske spenningsfelt i møte med digitale verktøy i norske barnehager - "Is it good, or?" pedagogical tensions when meeting digital tools in Norwegian early childhood education. *Nordisk barnehageforskning*, Vol. 3(3), str. 115–131.
16. Katz, L. G., McClellan, D. E. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb: Educa.
17. Lindeman, S., Svensson, M., Enochsson, A. B. (2021). Digitalisation in early childhood education: a domestication theoretical perspective on teachers' experiences. *Education Inf. Technol* 26, str. 4879–4903.
18. Moussaoui, N., Braster, S., (2011). Perceptions and Practices of Stimulating Children's Cognitive Development among Moroccan Immigrant Mothers. *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 20(3), str. 370- 383.
19. Nilsen, M. (2018). Children's and teachers' activities with tablets and apps in preschool. (*Published Doctoral dissertation*). Gothenburg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
20. Petani, R. (2011). *Odnos roditelj-dijete: Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, Zavod za pedagogiju.

21. Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(3), 176–186.
22. Piaget, J. (1983) Piaget's theory" in P. Mussen (ed.), *Handbook of Child Psychology*, Vol. 1., 4th ed., New York: Wiley.
23. Pinquart, M. (2016). Associations of parenting styles and dimensions with academic achievement in children and adolescents: A meta-analysis, *Educational Psychology Review*, Vol. 28, str. 475-493,
24. Power, T. (2013). Parenting dimensions and styles: A brief history and recommendations for future research, *Childhood Obesity*, Vol. 9(1), str. 14-21
25. Selwyn, N. (2019). Teachers and Technology: time to get serious, *American Psychology*, 55, 151–158.
26. Smetana, J. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs, *Current Opinion in Psychology*, Vol. 15, str. 19-25.
27. Silles, M.A., (2011). The Intergenerational Effects of Parental Schooling on the Cognitive and Non-Cognitive Development of Children. *Economics of Education Review*, Vol. 30(2), str. 258-268.
28. Starc, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
29. Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum: rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.
30. Stevanović, M. (2000). *Predškolska pedagogija prva knjiga*. Rijeka: Express digitalni tisak.
31. Stevanović, M. (2000). *Predškolska pedagogija druga knjiga*. Rijeka: Express digitalni tisak.
32. Težak, D., Čudina-Obradović, M. (1996). *Priče o dobru priče o zlu – priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece*. Zagreb: Školska knjiga.
33. Tremblay, M. (2015). Position statement on active outdoor play”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 12/6, str. 6475-6505.
34. Trifan, T., H. Stattin and L. Tilton-Weaver (2014). Have authoritarian parenting practices and roles changed in the last 50 years?, *Journal of Marriage and Family*, Vol. 76/4, str. 744-761.

35. Tucker-Drob, E.M., Harden, K.P., (2012). Early Childhood Cognitive Development and Parental Cognitive Stimulation: Evidence for Reciprocal GeneEnvironment Transactions. *Developmental Science*, Vol. 15(2), str. 250-259.
36. Vasta, R., Marshall M. Haith, Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
37. Vygotsky, L. (1926). *Educational Psychology*. Florida: St. Lucie Press.
38. Vigotski, L. (1966). Play and its role in the mental development of the child, *International Research in Early Childhood Education*, Vol. 12(6) str. 62-76.
39. Wardle, C., Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Dostupno na <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>. Pristupljeno 25. svibnja 2023.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom *Odgoj djece nekada i danas* izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Karla Lovrić